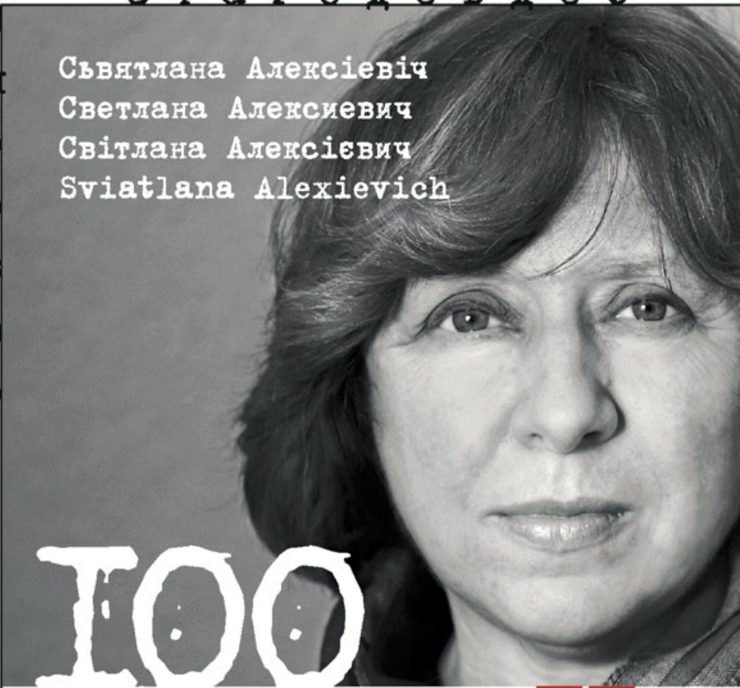
бібліятэка Свабоды

XXI стагодзьдзе

Сьвятлана Алексіевіч
Светлана Алексиевич
Світлана Алексієвич
Sviatlana Alexievich

100

цытатаў на Свабодзе
цитат на Свободе
цитат на Свободі
quotes on Radio Liberty

радыё свабода

Сьвятлана Алексіевіч
І00 цытатаў на Свабодзе

Сьвятлана Алексіевіч

100 цытатаў на Свабодзе

па-беларуску
по-русски
українською
in English

Радыё Свабодная Эўропа / Радыё Свабода

NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Сьвятлана Алексіевіч. 100 цытатаў на Свабодзе.
(Бібліятэка Свабоды. XXI стагодзьдзе). – Радыё Свабодная Эўропа / Радыё Свабода, 2019. 268 с.

Бібліятэкар Свабоды
Аляксандар Лукашук

Укладальнік і рэдактар *Сяргей Навумчык*
Перакладчыкі *Багдан Андрусышын (ангельская), Аксана Забужка (украінская)*
Мастак *Генадзь Мацур*
Карэктары *Аляксандар Лукашук, Аксана Пэлэнска, Мікола Раманоўскі, Сяргей Шупа*
Фота *Маргарыты Кабаковай*

Кнігу складаюць выбраныя фрагмэнты вусных выказваньняў першай у Беларусі ляўрэат=кі Нобэлеўскай прэміі ў галіне літаратуры, якія цягам двух дзесяцігодзьдзяў гучалі на хвалях Радыё Свабода.

FOL

ISBN 978-0-929849-51-5

чуць, пачуць

У Нобэлеўскай лекцыі Сьвятлана Алексіевіч назвала сябе «чалавекам-вухам». Яе чырвоная ўтопія стала споведзьдзю пакаленьняў, якія ўпершыню так цярпліва выслухалі і так поўна пачулі.

У гэтай кнізе — голас самой Сьвятланы Алексіевіч. Так, як ён гучаў на Свабодзе ў сваім гістарычным часе, сваім кантэксьце, без паправак, тлумачэньняў і агаворак.

Пачуць яго — цяпер наша праца.

Аляксандар Лукашук, Радыё Свабода

слушать, услышать

В Нобелевской лекции Светлана Алексиевич назвала себя «человеком-ухом». Ее красная утопия стала исповедью поколений, которые впервые так терпеливо выслушали и так полно услышали.

В этой книге — голос самой Светланы Алексиевич. Так, как он звучал на Радио Свобода в своем историческом времени, без поправок, пояснений и оговорок.

Услышать его — теперь наша задача.

Александр Лукашук, Радио Свобода

чути, почути

У Нобелівській лекції Світлана Алексієвич назвала себе «людиною-вухом». Її червона утопія стала сповіддю поколінь, які вперше так терпляче вислухали і так повно почули.

У цій книзі — голос самої Світлани Алексієвич. Так, як він лунав на «Свободі» в своєму історичному часі, без виправлень, пояснень і застережень.

Почути його — тепер наша робота.

Олександр Лукашук, Радіо Свобода

To Listen, To Hear

In her Nobel lecture, Sviatlana Alexievich referred to herself as “a human ear.” Her Red Utopia series became the testimony of generations. Someone finally listened, someone finally heard.

Here we have Alexievich in her own words, her authentic voice as aired on Radio Svaboda at a certain point in time — unedited and unannotated.

It is our job now to listen and to hear.

Alexander Lukashuk, Radio Liberty

100 цытатаў на Свабодзе
100 цитат на Свободе
100 цитат на Свободі
100 quotes on Radio Liberty

пра чалавека

Мы — людзі эпохі войнаў, рэвалюцыяў, развалаў, і іншага досьведу ня маем. Мы — людзі культуры барацьбы, культуры вайны, супрацьстаяньня і разбурэньня. Але чалавек створаны ня толькі для таго, каб закрыць дзот, падняцца на дах рэактара, скончыць самагубствам, бо ідэя загінула. Напэўна ж, Божая задума іншая. (Сакавік 1999)

о человеке

Мы — люди эпохи войн, революций, развалов, и другого опыта не имеем. Мы — люди культуры борьбы, культуры войны, противостояния и разрушения. Но человек создан не только для того, чтобы закрыть дзот, подняться на крышу реактора, покончить с собой оттого, что идея погибла. Наверное, Божий замысел другой. (Март 1999)

про людину

Ми — люди доби війн, революцій, розпадів, і іншого досвіду не маємо. Ми — люди культури боротьби, культури війни, протистояння і руїни. Але людину створено не лише на те, щоб закрити дзот, піднятись на дах реактора, вчинити самогубство через те, що ідея сконала. Швидше за все, Божий задум інакший. (Березень 1999)

Man

We are a people born of a time of war, revolution and decay; we have no other collective memory. We are a people born of a culture of struggle, a culture of war, resistance and destruction. But man was created not merely to repel the bullets of a machine gun with his own body, to mount the roof a nuclear reactor, or to destroy himself in the name of some ideology. I think God had something else in mind. (March 1999)

пра рэчаіснасьць

Мы не любілі і ня любім мець справу з жорсткаю і зусім не прыемнаю рэчаіснасьцю. Вы прыгадайце, што пераажылі нашы людзі за апошнія 50 гадоў: Сталіна, лягеры, войны, Чарнобыль, развал імпэрыі. Гэтая імпэрыя, крывавая і жахлівая, была ўсё ж абжытая людзьмі, і вось усё гэта абрынулася. Тое, што ва ўсім вінаватая расейская палітыка, ці пераважна яна — я мяркую, што гэта верхні слой. Мы часам задавальняемся такімі тлумачэньнямі, баючыся дадумаць рэчы да канца, да разуменьня, што праблема — у нас саміх. (Сьнежань 2002)

о действительности

Мы не любили и не любим иметь дело с жестокой и совсем не приятной действительностью. Вы вспомните, что пережили наши люди за последние 50 лет: Сталина, лагеря, войны, Чернобыль, развал империи. Эта империя, кровавая и страшная, была все же обжита людьми, и вот все это обрушилось. То, что во всем виновата российская политика, или преимущественно она, — я думаю, что это верхний слой. Мы иногда удовлетворяемся такими объяснениями, боясь додумать вещи до конца, до понимания, что проблема — в нас самих. (Декабрь 2002)

про дійсність

Ми не любили й не любимо мати справу з жорстокою і геть неприємною дійсністю. Згадайте, що пережили наші люди за останні 50 років: Сталіна, табори, війни, Чорнобиль, розпад імперії. Цю імперію, криваву й страшну, було все-таки людьми обжито, і от це все завалилося. Те, що всьому виною російська політика чи здебільшого вона — я гадаю, це зовнішній шар. Ми деколи вдовольняємось такими поясненнями, боячись додумати речі до кінця, до зрозуміння, що проблема — в нас самих. (Грудень 2002)

Reality

We've always been prone to shrink away from harsh, unpleasant realities. Recall all that our people have endured over the past fifty years — Stalin, the camps, wars, Chernobyl, the fall of an empire. As bloody and horrible as that empire was, it was home. Then, all of a sudden, it was no more. Laying the blame primarily on Russia's politics is, I think, a bit facile, yet we sometimes satisfy ourselves with superficial explanations. Were we to thoroughly think things through, however, we might come to the realization that we were ourselves culpable. (December 2002)

пра барыкады

Мы — закладнікі закладнікаў. Нам даводзіцца страчваць шмат энэргіі на культуру барацьбы, на барыкаду. Але барыкада — вельмі небясьпечнае месца, і ня толькі для мастака, але і для чалавека ўвогуле. Калі мы ўжо апынуліся на барыкадзе, то трэба не захлынуцца жарсьцямі і памятаць, што на барыкадзе вельмі цяжка застацца чалавекам. (Сьнежань 2002)

о баррикадах

Мы — заложники заложников. Нам приходится тратить много энергии на культуру борьбы, на баррикаду. Но баррикада — очень опасное место, и не только для художника, но и для человека вообще. Если уж мы оказались на баррикаде, то нужно не захлебнуться страстями и помнить, что на баррикаде очень трудно остаться человеком. (Декабрь 2002)

про барикади

Ми — заручники заручників. Нам доводиться тратити багато енергії на культуру боротьби, на барикаду. Але барикада — дуже небезпечне місце, і не тільки для митця, а й для людини взагалі. Коли ми вже опинились на барикаді, треба не захлинутися страстями й пам'ятати, що на барикаді дуже важко залишатись людиною. (Грудень 2002)

Barricades

We are the hostages of hostages. We are forced to spend a lot of energy on a culture of struggle, on the barricades. The barricades are a perilous perch, not just for the artist but for man in general. If that is where we find ourselves, however, we'd better not succumb to our passions. It is very difficult to retain one's humanity on the barricades. (December 2002)

пра Васіля Быкава

Я не пасьпела сказаць яму пра тое, што я яго вельмі люблю. У гэты цяжкі час ён уратаваў годнасьць усіх нас, нашу нацыянальную годнасьць. Шмат у якіх краінах я чула: «Дзе вы, дзе гэты беларускі народ, дзе гэтая беларуская мова, дзе беларуская эліта?» Аднак пры гэтым заўжды гучала рэфрэнам: «Але ў вас ёсьць Быкаў». Штосьці для нас усіх сышлося ў гэтай асобе, хаця здавалася, што мы маем справу з народам і часам, калі няма ніякіх апосталаў, праведнікаў, прапаведнікаў. Не, як высьвятляецца, ёсьць. У нас быў гэты чалавек. (Чэрвень 2003)

о Василе Быкове

Я не успела сказать ему о том, что я его очень люблю. В это тяжелое время он спас достоинство всех нас, наше национальное достоинство. Во многих странах я слышала: «Где вы, где этот белорусский народ, где этот белорусский язык, белорусская элита?» Однако при этом всегда звучало рефреном: «Но у вас есть Быков». Что-то для нас всех сошлось в этой личности, хотя казалось, что мы имеем дело с народом и временем, когда нет никаких апостолов, праведников, проповедников. Нет, как выясняется, есть. У нас был этот человек. (Июнь 2003)

про Васіля Бикава

Я не встигла сказати йому, що я його дуже люблю. У цей тяжкий час він оборонив гідність нас усіх, нашу національну гідність. В багатьох країнах я чула: «Де ви, де той білоруський народ, де та білоруська мова, де білоруська еліта?» Одначе при цьому завжди лунало рефреном: «Але у вас є Бикав». Щось для нас усіх зійшлося в цій постаті, хоча здавалось, маємо справу з народом і часом, коли нема ніяких апостолів, праведників, проповідників. Ба ні, виявляється, є. У нас був цей чоловік. (Червень 2003)

Vasil Bykau

I missed the chance to tell him how much I loved him. In difficult times, he salvaged our collective honour, our national dignity. When traveling abroad I'm often asked: "So where is this Belarusian nation, this Belarusian language, this Belarusian elite?" But my questioners, it must be said, are often all quick to add: "You do, of course, have Bykau." Something for all of us was crystallized in this one man. Yes, it could be argued that we live in a time when there are no apostles, no leaders, no prophets. As it turns out, however, there are. He was ours. (June 2003)

пра паразу

Мы ўсе адчуваем паразу. Можна казаць пра фальсыфікацыі. Зразумела, была манаполія на інфармацыю, было замбаваньне. Але разам з тым я павінна прызнаць, што гэта — перамога Лукашэнкі, як бы мы сябе ні суцяшалі. Самае сумнае, што мы ня ведалі ўласнага народу, мы беглі дзесьці наперадзе яго й аглядаліся то на Захад, то на Расею, а не на ўласны народ. А ён аказаўся вось такі, і ён слухае гэтага чалавека, ён выбірае гэтага чалавека, ён — закладнік гэтага чалавека. (Лістапад 2004)

о поражении

Мы все ощущаем поражение. Можно говорить о фальсификациях. Разумеется, была монополия на информацию, было зомбирование. Но вместе с тем я должна признать, что это — победа Лукашенко, как бы мы себя ни утешали. Самое печальное, что мы не знали собственный народ, мы бежали где-то впереди него и оглядывались то на Запад, то на Россию, а не на собственный народ. А он оказался вот такой, и он слушает этого человека, он выбирает этого человека, он — заложник этого человека. (Ноябрь 2004)

про поразку

Ми всі відчуваємо поразку. Можна казати про фальсифікації. Звісно, була монополія на інформацію, було зомбування. Але водночас я мушу визнати, що це — перемога Лукашенка, хоч би як ми себе втішали. Найсумніше, що ми не знали власного народу, ми бігли десь поперед нього і озиралися то на Захід, то на Росію, а не на власний народ. А він виявився ось такий, і він слухає цього чоловіка, він обирає цього чоловіка, він — заручник цього чоловіка. (Листопад 2004)

Defeat

We all feel defeat. One can speak of falsifications, of a monopoly on information, of zombification. We have to admit, however, that no matter how brave a face we put on it, the truth is that Lukashenka prevailed. What's saddest is that we were so out of tune with our own people. We always placed ourselves somewhere ahead of them, looking either towards the West or to Russia, but never at our own people. And they turned out to be precisely such as they are; they listen to this man, they elect this man, and they are hostages to this man. (November 2004)

пра маленькага дыктатара

Дыктатура маленькага чалавека — гэта самае жахлівае, што адбываецца сёньня, асабліва ў нашай краіне. (Лістапад 2004)

о маленьком диктаторе

Диктатура маленького человека — это самое ужасное, что происходит сегодня, особенно в нашей стране. (Ноябрь 2004)

про маленького диктатора

Диктатура маленької людини — це найжахливіше, що сьогодні діється, особливо в нашій країні. (Листопад 2004)

The Little Dictator

The dictatorship of the little man is the most horrible thing we are witnessing today, particularly in our own country. (November 2004)

пра сорам

Апазыцыя стала аб’ектам кпінаў, але я б хацела сказаць менавіта беларусам: «Апазыцыя такая, якую вы нарадзілі. Вы перадаверылі гонар і годнасьць нацыі купцы людзей. Яны вось такія, магчыма, у нечым наіўныя, магчыма, не заўсёды ўяўляюць рэальныя працэсы. Але яны такія, якія мы ёсьць». Сёньня нас не ўратуюць ні дарогі, ні палацы — нам калі-небудзь будзе сорамна за гэты час. Мы ўсе ці разгубіліся, ці вырашылі перачакаць. Мы страцілі гэты шанец, які гісторыя нам выпадкова падаравала. Можа, таму і страцілі. (Лістапад 2004)

о стыде

Оппозиция стала объектом насмешек, но я бы хотела сказать именно белорусам: «Оппозиция такая, какую вы родили. Вы передоверили честь и достоинство нации кучке людей. Они такие, возможно, в чем-то наивны, возможно, не всегда представляют реальные процессы. Но они такие, какие мы есть». Сегодня нас не спасут ни дороги, ни дворцы — нам когда-нибудь будет стыдно за это время. Мы все то ли растерялись, то ли решили переждать. Мы упустили этот шанс, который история нам случайно подарила. Может, потому и упустили. (Ноябрь 2004)

про сором

Опозиція стала посміховищем, але я б хотіла сказати саме білорусам: «Опозиція така, яку ви народили. Ви передоручили честь і гідність нації жменьці людей. Вони такі, можливо, в чомусь наївні, можливо, не завжди уявляють реальні процеси. Але вони такі, які ми є». Сьогодні нас не спасуть ні дороги, ні палаци — нам колись буде соромно за цей час. Ми всі або розгубились, або вирішили перечекати. Ми втратили той шанс, який нам історія була випадково подарувала. Може, тому і втратили. (Листопад 2004)

Shame

Our opposition became a laughingstock, but I have this to say to Belarusians: “You have the opposition you created. You entrusted the honor and dignity of a nation to this small group of people. They are the way they are, perhaps naïve about some things, perhaps not always in full grasp of what’s going on. But they are exactly like us.” Neither better roads nor showy palaces can obscure what is happening today. In the future, we’ll be ashamed of ourselves when we look back at this time. Some have lost their way; others have decided to wait things out. In any event, we squandered an opportunity that an accident of history afforded us. Perhaps that’s why we let it go. (November 2004)

пра прамежкавы час

Гэта вялікая аблуда, што мы, беларусы, больш-менш сытна перажылі гэты прамежкавы час. Прыйдзе час, і мы апынемся ззаду ўсіх — гэта цалкам відавочна. Вы думаеце, талерка баршчу — гэта дастаткова? Можна, зразумела, кожны дзень усыпляць людзей гэтай талеркай баршчу, гэтымі дажынкамі, пажынкамі, такімі правінцыйнымі спэктаклямі. Але гісторыя — гэта нешта зусім іншае. Яна сыходзіць у нас між пальцаў. (Лістапад 2004)

о промежуточном времени

Это большое заблуждение, что мы, белорусы, более-менее сытно пережили это промежуточное время. Придет время, и мы окажемся позади всех — это совершенно очевидно. Вы думаете, тарелка борща — это достаточно? Можно, разумеется, каждый день усыплять людей этой тарелкой борща, этими дожинками, пожинками, такими провинциальными спектаклями. Но история — это что-то совсем другое. Она уходит у нас между пальцев. (Ноябрь 2004)

про проміжний час

Це велика омана, наче ми, білоруси, більш-менш ситно прожили цей проміжний час. Настане пора, і ми опинимося позаду всіх — це цілком очевидно. Ви думаєте, миска борщу — цього досить? Можна, звісно, щодня присипляти людей цією мискою борщу, цими дожинками, обжинками, такими провінційними спектаклями. Але історія — це щось зовсім інше. Вона втікає нам крізь пальці. (Листопад 2004)

Intermediate Time

It's a huge misconception that we Belarusians have survived this intermediate time more or less satisfactoryly. Because eventually we'll discover that we're lagging behind everybody else. That's obvious. You think a bowl of borscht is sufficient? People can of course be pacified with such bowls of borscht, or harvest festivals, or provincial extravaganzas of that sort. But history is another thing altogether. And it is slipping through our very fingers. (November 2004)

пра стабільнасьць

Самае стабільнае месца ў сьвеце — гэта турма. Гэта тое, што з намі і адбываецца — турэмная сьвядомасьць, турэмная пайка, ізноў жа самыя чэсныя людзі — гэта наглядчыкі. Гэта мысьленьне ўчорашняга й заўчорашняга дня. Уявіце сабе, якім гэты чалавек выйдзе з турмы, з гэтай талеркай баршчу, з татальнай, як яму здаецца, абароненасьцю. Гэты чалавек будзе няздольны да будучыні, гэта дзіця, ён выйдзе ў агромністы сьвет, які ад яго закрывалі, якога яго прывучалі баяцца, бо наглядчыкі самі ўяўленьня ня мелі пра гэты сьвет. У гэтага сьвету ёсьць свае крызісы, праблемы, але гэта — чалавечы сьвет, гэта сьвет шчырага пошуку, шчырых памылак. (Лістапад 2004)

о стабильности

Самое стабильное место в мире — это тюрьма. Это то, что с нами и происходит — тюремное сознание, тюремная пайка, опять же самые честные люди — это надзиратели. Это мышление вчерашнего и позавчерашнего дня. Представьте себе, каким этот человек выйдет из тюрьмы, с этой тарелкой борща, с тотальной, как ему кажется, защищенностью. Этот человек будет неспособен к будущему, это ребенок, он выйдет в огромный мир, который от него закрывали, которого его приучали бояться, поскольку надзиратели сами понятия не имели об этом мире. У этого мира есть свои кризисы, проблемы, но это — человеческий мир, это мир искреннего поиска, искренних заблуждений. (Ноябрь 2004)

про стабільність

Найстабільніше місце в світі — це тюрма. Це те, що з нами й відбувається, — тюремна свідомість, тюремна пайка, знов-таки, найчесніші люди — то наглядачі. Це мислення вчорашнього й позавчорашнього дня. Уявіть собі, якою ця людина вийде з тюрми, з цією мискою борщу, з тотальною, як їй здається, захищеністю. Ця людина буде нездатна до майбутнього, це дитина, вона вийде у велетенський світ, який од неї затуляли, якого її привчали боятися, оскільки наглядачі самі поняття про цей світ не мали. У цього світу є свої кризи, проблеми, але це — людський світ, це світ щирого пошуку, щирих помилок. (Листопад 2004)

Stability

The most stable of all places on the planet — is prison. And that's what's happening to us. We've adopted the mentality of a prisoner, and we are being served prisoner rations. The most honest among us are the wardens. This is an outmoded way of thinking. Imagine the prisoner once paroled. Holding only a bowl of borscht, he'll continue to expect protection. He'll be totally unprepared for the future. He'll be a child, entering a world previously closed off to him, a world he was taught to fear because even the wardens knew nothing of the outside. This world outside has its own crises and problems, but it is a human world, an earnestly searching world, a world of honest mistakes. (November 2004)

пра Захад і Беларусь

Не «Эўропа нас не прыняла». Я шмат езьдзіла ў часы, калі быў Шушкевіч. Захад тады павярнуўся да Беларусі, дастаткова прыгадаць візыт Клінтана, ягоную сустрэчу зь Зянонам Пазьняком. Эўропа не адштурхоўвала нас, магчыма, яна пераблытала нас з Прыбалтыкай ці спалучыла ў сваім уяўленьні. Але мы аказаліся іншымі, мы апынуліся паміж. Эўропа нас прыме, і ня трэба казаць, што яна нас не прымае. Але яна, зразумела, ня прыме нас такімі, якія мы ёсьць цяпер. (Лістапад 2004)

о Западе и Беларуси

Не «Европа нас не приняла». Я много ездила во времена, когда был Шушкевич. Запад тогда повернулся к Беларуси, достаточно вспомнить визит Клинтона, его встречу с Зеноном Пазьняком. Европа не отталкивала нас, возможно, она перепутала нас с Прибалтикой или совместила в своем воображении. Но мы оказались другими, мы оказались между. Европа нас примет, и не надо говорить, что она нас не принимает. Но она, разумеется, не примет нас такими, какие мы есть сейчас. (Ноябрь 2004)

про Захід і Білорусь

Не «Європа нас не прийняла». Я багато їздила в ту пору, коли був Шушкевич. Захід тоді розвернувся до Білорусі, досить згадати візит Клінтона, його зустріч із Зеноном Пазьняком. Європа не відштовхувала нас, можливо, вона нас сплутала з Прибалтикою чи з'єднала собі в уяві. Але ми виявились інші, ми виявились поміж. Європа нас прийме, і не треба казати, що вона нас не приймає. Але вона, звісно, не прийме нас такими, які ми є тепер. (Листопад 2004)

The West and Belarus

It's not that "Europe didn't accept us." I traveled a lot when Shushkevich was in power. At that time, the West made overtures to Belarus. One need only recall Clinton's visit to Belarus, his meeting with Zianon Pazniak. Europe didn't push us away. It may, however, have confused us with the Baltic states, or somehow associated us with them. But we turned out to be different, somewhere in between. Europe will accept us; we should stop saying that it doesn't. It will not, however, accept us as we are now. (November 2004)

пра ідэі

Патрэбныя ідэі. Але чым больш я слухаю і гавару, тым болей чую тое самае — або ілюзіі, або суцяшэньні, або канфармізм. Можа, нам усім трэба памаўчаць і прыставіць вуха да вуліцы? (Лістапад 2004)

об идеях

Нужны идеи. Но чем больше я слушаю и говорю, тем больше слышу то же самое — или иллюзии, или утешения, или конформизм. Может, нам всем нужно помолчать и приставить ухо к улице? (Ноябрь 2004)

про ідеї

Потрібні ідеї. Але що більше я слухаю й говорю, то більше чую те саме — або ілюзії, або потішання, або конформізм. Може, нам усім слід помовчати і прикласти вухо до вулиці? (Листопад 2004)

Ideas

We need ideas. But the more I listen and the more I speak, the more I hear the same old saws, bromides about illusions, consolations, or conformity. Perhaps we should all just pause for a moment, and put our ears to the ground. (November 2004)

пра перапісваньне гісторыі

Я думаю, што мы ў сябе дома, у Беларусі, ня вырашылі праблему канца XIX — пачатку XX стагодзьдзя. Паколькі ў нас няма такіх моцных гістарычных апірышчаў, вакол якіх можна было б сабраць нацыю, сканструяваць яе, то дзеля добрых, я б сказала, рамантычных мэтаў спрабуюць дзесьці прыдумаць, дзесьці перапісаць мінулае. Гэта не заўсёды адпавядае праўдзе. Што тычыцца вайны, то я чытала і польскіх, і нашых гісторыкаў, і мне падаецца гэта перапісваньнем гісторыі, перапісваньнем дзеля высокай мэты — зрабіць нацыю. Але я думаю, што гісторыя ня любіць такіх перапісваньняў, і потым яна адпомсьціць за гэта. (Травень 2005)

о переписывании истории

Я думаю, что мы у себя дома, в Беларуси, не решили проблему конца XIX — начала XX века. Поскольку у нас нет таких сильных исторических опор, вокруг которых можно было бы собрать нацию, сконструировать ее, то ради хороших, я бы сказала, романтических целей пытаются где-то придумать, где-то переписать прошлое. Это не всегда соответствует истине. Что касается войны, то я читала и польских, и наших историков, и мне кажется это переписыванием истории, переписыванием ради высокой цели — сделать нацию. Но я думаю, что история не любит таких переписываний, и потом она отомстит за это. (Май 2005)

про переписування історії

Я думаю, що ми у себе вдома, в Білорусі, не розв'язали проблему кінця XIX — початку XX століття. Оскільки ми не маємо таких сильних історичних твердинь, довкола яких можна було б зібрати націю, сконструювати її, то заради гарних, я б сказала, романтичних цілей намагаються десь придумати, десь переписати минуле. Це не завжди відповідає істині. Щодо війни, то я читала і польських, і наших істориків, і мені це видається переписуванням історії, переписуванням задля високої мети — зробити націю. Але гадаю, що історія не любить таких переписувань, і потім вона за це помститься. (Травень 2005)

Rewriting History

I believe that we here in our country, in Belarus, have not yet solved the central dilemma of our late 19th — early 20th century history. And it is this: we lack the solid historical foundations on which a nation is constructed. Noble as our intentions may be, I think they are misguided. We invent things, we try to rewrite the past sometimes. And our revisions don't always correspond to the truth. If you take the war, for example, I have read accounts by both Polish and Belarusian historians — and I believe that we are rewriting the past. This is revisionism in pursuit of a noble goal, the creation of a nation. History, in my opinion, does not take kindly to such rewrites, and will ultimately exact revenge. (May 2005)

пра душу

Гераізм як такі — не прадмет маіх кніг і майго інтарэсу. Я займаюся дасьледаваньнем чалавечага духу, чалавечых пачуцьцяў. Я дасьледую, што чалавек знаходзіць у гэтым вар'яцтве, калі ён можа забіць іншага, калі нават абавязаны забіць дзеля чагосьці. Мяне цікавіць тое, што адбываецца не на тэрыторыі дзяржавы, а на тэрыторыі чалавечай душы. (Травень 2005)

о душе

Героизм как таковой — не предмет моих книг и моего интереса. Я занимаюсь исследованием человеческого духа, человеческих чувств. Я исследую, что человек находит в этом безумии, когда он может убить другого, когда даже обязан убить ради чего-то. Меня интересует то, что происходит не на территории государства, а на территории человеческой души. (Май 2005)

про душу

Героїзм як такий — не предмет моїх книжок і мого інтересу. Я займаюсь дослідженням людського духа, людських почуттів. Досліджую, що людина знаходить у цьому безумі, коли вона може вбити іншу, навіть якщо заради чогось мусить убити. Мене цікавить те, що відбувається не на території держави, а на території людської душі. (Травень 2005)

The Soul

Heroism *per se* is neither a theme in my books nor something in which I'm particularly interested. My area of exploration is the human soul, human emotions. What kind of insanity, for example, not only allows a man to commit murder, but indeed *requires* him to do so? That is what I try to discover. My area of exploration is not the territory of a state; I am interested in what happens on the territory of the human soul. (May 2005)

пра палітыкаў і народ

Нас нічому не навучыў нават досьвед паразаў 90-х гадоў, калі мы мелі такую моцную фігуру, як Пазьняк. Паставіўшы дэмакратыю ззаду, а мову наперадзе, мы прайгралі нават у той час, калі быў вялікі запас веры ў людзях, калі была вельмі моцная хваля антыкамунізму. І мяне зьдзіўляе, што высновы ня зробленыя, і гэта прымушае думаць — у нацыянальным крыле няма палітыкаў, я чую галасы культуролягаў, а не рэальных палітыкаў. Яны не ўяўляюць рэальны народ, яны ўяўляюць уласную мару аб народзе. (Жнівень 2005)

о политиках и народе

Нас ничему не научил даже опыт поражений 90-х годов, когда мы имели такую сильную фигуру, как Пазьняк. Поставив демократию сзади, а язык спереди, мы проиграли даже в то время, когда был большой запас веры в людях, когда была очень сильная волна антикоммунизма. И меня удивляет, что выводы не сделаны, и это заставляет думать — в национальном крыле нет политиков, я слышу голоса культурологов, а не реальных политиков. Они не представляют реальный народ, они представляют собственную мечту о народе. (Август 2005)

про політиків і народ

Нас нічого не навчив навіть досвід поразок 90-х років, коли ми мали таку сильну постать, як Пазьняк. Поставивши демократію позаду, а мову попереду, ми програли навіть у ту пору, коли був великий запас віри в людях, коли була дуже сильна хвиля антикомунізму. І мене дивує, що висновків не зроблено, і це змушує думати — в національному крилі нема політиків, я чую голоси культурологів, а не реальних політиків. Вони не представляють реального народу, вони представляють власну мрію про народ. (Серпень 2005)

Politicians and the People

Even the defeats we suffered in the 1990's failed to teach us anything — and that was a time when a formidable figure like Pazniak was still in our midst. By making language more important than democracy, we lost. It was a time when people still had reserves of faith, when there was a groundswell of anti-communist sentiment. The fact that we've failed to learn any lessons leads me to the conclusion that there are no real politicians in the national wing. I hear the voices of cultural analysts, but not those of true politicians. They don't see the people as they really are; they see them only as they wish them to be. (August 2005)

пра дзяржаўнае будаўніцтва

Трэба падзяляць дзьве задачы: дэмакратычная дзяржава і нацыянальная дзяржава. І гэта ня толькі дзьве розныя задачы, але і два этапы — спачатку дэмакратычная дзяржава. Калі б мы гэта сказалі ў 1990 годзе, мы б мелі дэмакратыю, а потым і беларускі ліцэй, і беларускі ўнівэрсытэт, і беларускае студэнцтва, і беларускі садок. (Жнівень 2005)

о государственном строительстве

Надо разделять две задачи: демократическое государство и национальное государство. И это не только две разные задачи, но и два этапа — сначала демократическое государство. Если бы мы это сказали в 1990 году, мы бы имели демократию, а потом и белорусский лицей, и белорусский университет, и белорусское студенчество, и белорусский детсад. (Август 2005)

про державне будівництво

Треба розрізняти дві цілі: демократична держава й національна держава. І це не тільки дві різні цілі, а й два етапи — спочатку демократична держава. Якби ми це сказали в 1990 році, ми б мали демократію, а відтак і білоруський ліцей, і білоруський університет, і білоруське студентство, і білоруський садок. (Серпень 2005)

Building a State

The tasks need to be strictly defined — one is the construction of a democratic state, the other the construction of a national state. These aren't even tasks but, rather, two separate stages — and the construction of a democratic state has to come first. Had we made that the priority in 1990, we'd already have achieved democracy. Everything else — a Belarusian lycee, a Belarusian university, a Belarusian student body, a Belarusian kindergarten — would have followed. (August 2005)

пра сябе

Я не адмаўляюся ад таго, што я беларускі пісьменьнік. Я не адмаўляюся ад таго, што я чалавек сьвету. Я не адмаўляюся ад таго, што я выхавана больш на расейскай культуры, на расейскіх ідэях. Напрыклад, я не магла б напісаць чарнобыльскую кнігу бязь Фёдарава, Дастаеўскага, Цыялкоўскага. (Сакавік 2006)

о себе

Я не отказываюсь от того, что я белорусский писатель. Я не отказываюсь от того, что я человек мира. Я не отказываюсь от того, что я воспитана больше на русской культуре, на русских идеях. Например, я не могла бы написать чернобыльскую книгу без Федорова, Достоевского, Циолковского. (Март 2006)

про себе

Я не зрікаюсь того, що я білоруська письменниця. Я не зрікаюсь того, що я людина світу. Я не зрікаюсь того, що я вихована більше на російській культурі, на російських ідеях. Наприклад, я б не могла написати чорнобильської книжки без Фьодорова, Достоєвського, Ціолковського. (Березень 2006)

Herself

I don’t deny that I’m a Belarusian writer, nor do I deny that I’m a citizen of the world. I don’t deny that I’ve been raised primarily in a Russian culture, on Russian ideas. The Chernobyl book, for example, would have been impossible for me to write without Fyodorov, Dostoevsky, Tsiolkovski. (March 2006)

пра чалавека з пункту гледжаньня Бога

Вось калі паглядзець на сьвет з пункту гледжаньня Бога: ці існуе для яго асобна расеец, беларус, кітаец? Для яго ёсьць чалавек. Таму я, напісаўшы кнігу пра Чарнобыль, адзначала: ідучы па мёртвай, заражанай радыяцыяй зямлі, ты адчуваеш сябе не расейкай, беларускай, француженкай, ты адчуваеш сябе прадстаўніком біявіду. Там зямля вельмі хутка забывае чалавека. Там трава ўжо па плечы аленям. (Сакавік 2006)

о человеке с точки зрения Бога

Вот если посмотреть на мир с точки зрения Бога: существует ли для него отдельно русский, белорус, китаец? Для него есть человек. Поэтому я, написав книгу о Чернобыле, отмечала: идя по мертвой, зараженной радиацией земле, ты чувствуешь себя не русской, белорусской, француженкой, ты чувствуешь себя представителем биовида. Там земля очень быстро забывает человека. Там трава уже по плечи оленям. (Март 2006)

про людину з погляду Бога

От якщо подивитися на світ з погляду Бога: чи існує для нього окремо росіянин, білорус, китаєць? Для нього є людина. Тому я, написавши книжку про Чорнобиль, відзначала: йдучи по мертвій, зараженій радіацією землі, ти почуваєшся не росіянкою, білорускою, француженкою, ти почуваєшся представником біовиду. Там земля дуже швидко забуває людину. Там трава вже по плечі оленям. (Березень 2006)

Man from God's Perspective

Let's look at the world from God's perspective. Does He divide humanity along the lines of Russians, Belarusians, Chinese? I think He sees man. That's why when I wrote the book about Chernobyl, I noted: walking on this barren, contaminated earth, one feels neither Russian nor Belarusian nor French; one is merely a component of the biosphere. The earth there very quickly forgot about man, and the grass has grown than the deer. (March 2006)

пра свабоду

Уласна, мы аказаліся няздольныя скарыстацца свабодай, тут жа яе аддалі ў рукі першага, хто трапіўся, таго, хто гатовы быў яе схапіць і падмануць нашы чаканьні. (Сакавік 2006)

о свободе

Собственно, мы оказались неспособны воспользоваться свободой, тут же ее отдали в руки первого попавшегося, того, кто готов был ее схватить и обмануть наши ожидания. (Март 2006)

про свободу

Власне, ми виявились неспроможні скористатися свободою, тут-таки віддали її в руки першому, хто трапився, хто був готовий схопити її й одурити наші сподівання. (Березень 2006)

Freedom

Ultimately, we didn't know what to do with freedom. We relinquished it into the hands of the first taker — one who snatched it away, and betrayed our expectations. (March 2006)

пра рэвалюцыю

Я чалавек самотнай працы, чалавек думаньня. Мая прафэсія, я лічу, — дадумваць рэчы да канца. Я дрэнна сябе ўяўляю з мэгафонам на вуліцы, хоць я паважаю гэтых людзей і разумею, што такая форма пратэсту сёньня магчымая. Але я супраць рэвалюцый, супраць энэргіі натоўпу. Я ўсё ж за асьветніцтва. За працу, якую трэба рабіць разам з часам. (Сакавік 2006)

о революции

Я человек одинокого труда, человек думания. Моя профессия, я считаю, — додумывать вещи до конца. Я плохо себя представляю с мегафоном на улице, хотя я уважаю этих людей и понимаю, что такая форма протеста сегодня возможна. Но я против революций, против энергии толпы. Я все-таки за просветительство. За работу, которую надо делать вместе со временем. (Март 2006)

про революцію

Я людина самотньої праці, людина мислення. Мій фах, я вважаю — додумувати речі до кінця. Я погано себе уявляю з мегафоном на вулиці, хоч я й шаную цих людей і розумію, що така форма протесту сьогодні можлива. Але я проти революцій, проти енергії натовпу. Я все-таки за просвіту. За роботу, яку треба робити спільно з часом. (Березень 2006)

Revolution

I am a person of solitary labor, a person of contemplation. It is my task to think things through. I don't see myself on the streets with a bullhorn in my hand. I have great admiration, however, for those who do venture out, knowing it's one of the few forms of protest available today. Still, I am against revolutions, against the force of the mob. I am a proponent of enlightenment, of working in concert with time. (March 2006)

пра нацыю патэнцыялу

У нас спынены гістарычны час. Можна сказаць, што Беларусь — гэта музэй. Паедзеш ва Ўкраіну — там зусім іншыя працэсы. Там ёсьць рух. У нас час спынены ўладай. Але калі я гутару зь людзьмі, я бачу, што грамадзтва і людзі асобныя разумнейшыя і за сваю эліту, і за сваю ўладу. Я думаю, што гэта выклікае надзею ў тым пляне, што мы — нацыя патэнцыялу. Гэты патэнцыял назапашваецца і ўмацоўваецца. Рана ці позна ён нейк прарвецца. (Сакавік 2006)

о нации потенциала

У нас остановлено историческое время. Можно сказать, что Беларусь — это музей. Поедешь в Украину — там совсем другие процессы. Там есть движение. У нас время остановлено властью. Но в то же время, когда я говорю с людьми, я вижу, что общество и люди отдельные умнее и своей элиты, и своей власти. Я думаю, что это внушает надежду в том плане, что мы — нация потенциала. Этот потенциал накапливается и укрепляется. Рано или поздно он как-то прорвется. (Март 2006)

про націю потенціалу

У нас зупинено історичний час. Можна сказати, що Білорусь — це музей. Поїдеш в Україну — там зовсім інші процеси. Там є рух. У нас влада зупинила час. Але разом з тим, коли я розмовляю з людьми, я бачу, що суспільство й люди зосібна розумніші й за свою еліту, й за свою владу. Я гадаю, це вселяє надію в тому плані, що ми — нація потенціалу. Цей потенціал накопичується й міцніє. Рано чи пізно він якось прорветься. (Березень 2006)

Nations with Potential

Historical time here has has been halted. One might say that Belarus has become a museum. Go to Ukraine and you'll witness completely different processes; there is movement. Our government has stopped time. But when I speak with the people, I see that society and individuals are smarter than the elites, smarter than the government. This makes me hopeful — because it means we're a nation of potential, a potential that is slowly being harnessed and fortified. Sooner or later it will be unleashed. (March 2006)

пра выратаваньне

Я была дачкой савецкага афіцэра. Мой бацька ажаніўся з украінкай, сам бацька — беларус з Палесься. Я нарадзілася ў Івана-Франкоўску. І я памірала, бо савецкія войскі змагаліся з «бандэраўцамі», і нельга было нічога купіць. Я памірала ад рахіту. Тады мой бацька, таварышы неяк перакінулі яго празь сьцяну кляштара, падышоў да настаяцельніцы, стаў перад ёй на калені і сказаў: «Я савецкі афіцэр, вы можаце мяне забіць, можаце мяне ненавідзець, але вы ж верыце ў Бога, вы маглі б выратаваць маё дзіця. Мая жонка — украінка». Ігуменьня сказала, што хай твая жонка прыходзіць кожны дзень, і яна будзе атрымліваць казінае малако. «Але ты больш не прыходзь у гэты дом. Мы ня любім вас, але дзіця мы ня можам ня выратаваць». (Сакавік 2006)

о спасении

Я была дочерью советского офицера. Мой отец женился на украинке, а отец — белорус с Полесья. Я родилась в Ивано-Франковске. И я умирала, поскольку советские войска воевали с «бандеровцами», и нельзя было ничего купить. Я умирала от рахита. Тогда мой отец, товарищи как-то перебросили его через стену монастыря, подошел к настоятельнице, стал перед ней на колени и сказал: «Я советский офицер, вы можете меня убить, можете меня ненавидеть, но вы же верите в Бога, вы могли бы спасти моего ребёнка. Моя жена — украинка». Настоятельница сказала: «Пусть твоя жена приходит каждый день, и она будет получать козье молоко. Но ты больше не приходи в этот дом. Мы не любим вас, но ребенка мы не можем не спасти». (Март 2006)

про порятунок

Я була дочкою радянського офіцера. Мій батько одружився з українкою, сам батько — білорус із Полісся. Я народилася в Івано-Франківську. І я помирала, бо радянські війська воювали з «бандерівцями», і не можна було нічого купити. Я помирала від рахіту. Тоді мій батько, товариші його якось перекинули через мур монастиря, підійшов до настоятельки, став перед нею навколішки й сказав: «Я радянський офіцер, ви можете мене вбити, можете ненавидіти, але ви ж вірите в Бога, ви могли б урятувати мою дитину. Моя дружина — українка». Ігуменя сказала: «Хай твоя дружина приходить щодня, вона діставатиме козяче молоко. Але ти більше не приходь у цей дім. Ми вас не любимо, але дитини ми не можемо не врятувати». (Березень 2006)

Salvation

I was the daughter of a soviet army officer. My father, himself a Belarusian from the Palessie region, married a Ukrainian girl, and I was born in Ivano-Frankivsk (ed. Ukraine.) I was dying — because soviet troops were then battling with Banderites (ed. Ukrainian nationalists) and there was nothing to be bought in the shops. I was dying of rickets. Once, my father's friends somehow helped him over the wall of a local monastery. On his knees he beseeched the abbess: "I am a soviet officer. You can kill me, you can hate me — but you believe in God, and you can save my child. My wife is Ukrainian." The abbess responded: "Your wife may come to the monastery every day, and she will be given some goat milk. But you must never return here. We don't like you, yet we can't help but try to save a child." (March 2006)

пра выпрабаваньне

Мы вучым іншы сьвет, як ня трэба жыць. Гэта нашае наканаваньне. Гэта пастка нашай культуры, але ў мяне ёсьць надзея, што Чарнобыль павінен вызваліць чалавека. Нам дадзена гэтае выпрабаваньне, каб мы яго прайшлі. Незразумела, чаму першыя павінны гэта прайсьці мы — найменш падрыхтаваныя да гэтага. Можа, таму, што мы такая нявінная, дзіцячая нацыя, можа, таму нам дадзенае такое выпрабаваньне. (Красавік 2006)

об испытании

Мы учим другой мир, как не надо жить. Это наша судьба. Это ловушка нашей культуры, но у меня есть надежда, что Чернобыль должен освободить человека. Нам дано это испытание, чтобы мы его прошли. Непонятно, почему первыми должны это пройти мы — наименее подготовленные к этому. Может, потому, что мы такая невинная, детская нация, может, поэтому нам дано такое испытание. (Апрель 2006)

про випробування

Ми вчимо решту світу, як не треба жити. Це — наше Провидіння. Це — пастка нашої культури, але я маю надію, що Чорнобиль мусить визволити людину. Нам дано це випробування, щоб ми його пройшли. Незрозуміло, чому перші це маємо пройти ми — найменш до того підготовлені. Може, тому, що ми така невинна, дитяча нація, може, тому нам дано таке випробування. (Квітень 2006)

Crucibles

We show the world how not to live. That is our fate, the trap that our culture has laid out for us. But it is my hope that Chernobyl will serve to free man. We were presented with this ordeal so that we could endure it. It's not clear why it was our people who were chosen, as we were the least-equipped of all. Perhaps it's because we are such an innocent, naïve nation; perhaps that's precisely why this crucible was visited upon us. (April 2006)

пра спазьненьне

Мы, зразумела, нацыя, якая спазьнілася, мы дагэтуль молімся на тыя ідэі, ад якіх сьвет ужо адмовіўся, і цешым сябе надзеямі, якія сьвет ужо паспрабаваў і зь якімі разьвітаўся. Сьвет зразумеў, што галоўны прадукт цывілізацыяў — гэта катастрофы. Пакрысе, паволі выпрацоўваецца альтэрнатыўнае мысьленьне — зь іншымі крыніцамі энэргіі, зь іншым стаўленьнем да ўсяго жывога, зь іншымі паняцьцямі права і адказнасьці. У нас пра гэта нават і пытаньне не стаіць. (Красавік 2006)

об опоздании

Мы, разумеется, опоздавшая нация, мы до сих пор молимся на те идеи, от которых мир уже отказался, и тешим себя надеждами, которые мир уже попробовал и с которыми расстался. Мир понял, что главный продукт цивилизаций — это катастрофы. Постепенно, понемногу вырабатывается альтернативное мышление — с другими источниками энергии, с другим отношением ко всему живому, с другими понятиями права и ответственности. У нас об этом даже и вопрос не стоит. (Апрель 2006)

про спізнення

Ми, розуміється, спізнена нація, ми досі молимось на ті ідеї, від яких світ уже відмовився, і тішимо себе надіями, які світ уже спробував і з якими розпрощався. Світ зрозумів, що головний продукт цивілізацій — це катастрофи. Поступово, потрошку виробляється альтернативне мислення — з іншими джерелами енергії, з іншим ставленням до всього живого, з іншими поняттями права й відповідальности. У нас про це навіть і питання не стоїть. (Квітень 2006)

Lateness

We are, of course, as a nation — late, still subscribing to ideas long ago rejected by the rest of the world. We cling to fantasies that the world has already tested and repudiated. The world now understands that the main product of civilization is catastrophe. Everywhere, alternative ways of thinking are slowly being developed — new sources of energy are being sought, new attitudes toward all living things are being adopted, new notions of right and responsibility are being entertained. We haven't even begun to explore such things. (April 2006)

пра Чарнобыль

Чарнобыль для нас — гэта сапраўды Чарнобыльскі шлях, гэта вельмі доўгі шлях. Усе гэтыя нашы палітычныя баталіі, усе гэтыя сувэнірныя асобы, якія зьяўляюцца на нашай зямлі, са знакам плюс ці мінус — з пункту гледжаньня радыенуклідаў, якія жывуць тысячы гадоў, усё гэта пыл і нікчэмнасьць. Але мы павінны пачаць гэтую інтэлектуальную працу. Можа, хаця б зьбіраць міты, веды, сапраўдную праўду. Гэта вельмі доўгі шлях. Чарнобыль — гэта наш лёс. (Красавік 2006)

о Чернобыле

Чернобыль для нас — это в самом деле Чернобыльский шлях, это очень долгий путь. Все эти наши политические баталии, все эти сувенирные личности, появляющиеся на нашей земле, со знаком плюс или минус — с точки зрения радионуклидов, которые живут тысячи лет, все это пыль и никчемность. Но мы должны начать эту интеллектуальную работу. Может, хотя бы собирать мифы, знания, настоящую правду. Это очень долгий путь. Чернобыль — это наша судьба. (Апрель 2006)

про Чорнобиль

Чорнобиль для нас — це справді Чорнобильський шлях, це дуже довга путь. Всі ці наші політичні баталії, всі ці сувенірні постаті, що з’являються на нашій землі, із знаком плюс чи мінус — з погляду радіонуклідів, що живуть тисячі років, усе це пил і ніщота. Але ми повинні почати цю інтелектуальну роботу. Може, хоча б збирати міфи, знання, дійсну правду. Це дуже довга путь. Чорнобиль — це наша доля. (Квітень 2006)

Chernobyl

For us, Chernobyl really is a trek, one very long trek. Radionuclides can survive for thousands of years. Compared to them, all our current political battles, all the lesser or greater “personalities” popping up on the landscape — are just so many particles of dust, so many ciphers. But we have to start the intellectual work — even if that means just collecting all the myths, lore, and truths. It will be a long journey. Chernobyl is our destiny. (April 2006)

пра каханьне

З каханьнем усё складана. Сам досьвед экзыстэнцыйнага вельмі складаны. Кожны з нас ставіць перад сабой гэтае пытаньне — самае таямнічае, самае карэннае пытаньне жыцьця: «Навошта?». З аднаго боку, каханьне «дано нам в утешенье», каб было ня страшна памерці, а зь іншага боку, дае сэнс нашаму жыцьцю, бо чалавек мае нейкую большую місію, чым толькі прызнаць сябе часткай біялягічнага ланцужка — нарадзіць дзяцей, працягнуць свой род. Калі нашы людзі вырашаць матэрыяльныя пытаньні, наядуцца, для іх гэтыя пытаньні стануць вельмі сур’ёзнымі, бо яны галоўныя ў жыцьці. (Травень 2007)

о любви

С любовью все сложно. Сам опыт экзистенциального очень сложен. Каждый из нас ставит перед собой этот вопрос — самый таинственный, самый коренной вопрос жизни: «Зачем?». С одной стороны, любовь «дана нам в утешенье», чтобы было не страшно умереть, а с другой стороны, она дает смысл нашей жизни, потому что у человека есть какая-то бóльшая миссия, чем только признать себя частью биологической цепочки — родить детей, продолжить свой род. Когда наши люди решат материальные вопросы, наедятся, для них эти вопросы станут очень серьезными, так как они главные в жизни. (Май 2007)

про любов

З любов'ю все складно. Сам досвід екзистенційного дуже складний. Кожен із нас ставить собі це питання — найтаємничіше, найсокровенніше життєве питання: «Навіщо?». З одного боку, «любов дається нам на втіху», щоб не страшно було вмирати, а з другого, дає сенс нашому життю, бо ж людина має якусь більшу місію, ніж тільки визнати себе часткою біологічного ланцюжка — народити дітей, продовжити свій рід. Коли наші люди розв'яжуть матеріальні питання, наїдяться, перед ними ці питання встануть дуже серйозно, бо вони в житті головні. (Травень 2007)

Love

When it comes to love, everything is complicated. Even the existential evidence is complicated. We all ask ourselves that most mysterious, most basic of life questions: Why? On the one hand, love was "given us for comfort," to assuage the fear of death. On the other hand, it lends meaning to our lives, making us more than just links in the biological chain, bearing children and passing down genes. Once our people have settled their material concerns, once they are sated, these fundamental questions will gain urgency. They are life's most important questions. (May 2007)

пра сур’ёзнага пісьменьніка

Справа ня ў тым, каб сабраць матэрыял, трэба сабраць філязофію. Сэнс сур’ёзнага пісьменьніка ў тым, каб штосьці пачуць на вуліцы. Флябэр сказаў, што ён чалавек-пяро. Я чалавек-вуха. Маё вуха на вуліцы. Я лічу, што пісьменьнік павінен першым сфармуляваць нейкія рэчы, якія знаходзяцца ў паветры. Першым сказаць пра гэта. (Травень 2007)

о серьезном писателе

Дело не в том, чтобы собрать материал, нужно собрать философию. Смысл серьезного писателя в том, чтобы что-то услышать на улице. Флобер сказал, что он человек-перо. Я человек-ухо. Мое ухо на улице. Я считаю, что писатель должен первым сформулировать какие-то вещи, которые находятся в воздухе. Первым сказать об этом. (Май 2007)

про серйозного письменника

Річ не в тому, щоб зібрати матеріал, треба зібрати філософію. Смисл серйозного письменника в тому, щоб щось почути на вулиці. Флобер казав, що він людина-перо. Я людина-вухо. Моє вухо на вулиці. Я вважаю, що письменник має першим сформулювати якісь речі, які є в повітрі. Першим сказати про це. (Травень 2007)

The Serious Writer

It is not sufficient to just gather the facts; one must also gather a philosophy. The serious writer's purpose is to hear what is being said on the street. Flaubert declared himself a human pen; I am a human ear. My ear is attuned to the street. I believe that the writer's task is to lend shape to the ephemeral. To be the first to articulate it. (May 2007)

пра фэномэн Лукашэнкі

Трэба аддаць належнае Лукашэнку, што ён вучыцца хутка, ён тое, што Арыстотэль называў палітычнай жывёлінай. І тут мы ўсе зазналі паразу. Ён інтуіцыяй спаралізаваў уласны народ, накінуў яму ніжні ўзровень, узровень спажываньня. Нацыю нівэлявалі да вульгарнага ўзроўню спажываньня, таго, наконт чаго ўвесь сьвет крыкам крычыць, што гэта шлях у пустату. А ў нас гэта яшчэ называецца прагрэсам. (Ліпень 2007)

о феномене Лукашенко

Надо отдать должное Лукашенко, что он учится быстро, он то, что Аристотель называл политическим животным. И тут мы все потерпели поражение. Он интуицией парализовал собственный народ, навязал ему нижний уровень, уровень потребления. Нацию нивелировали до вульгарного уровня потребления, того, о чем весь мир криком кричит, что это путь в пустоту. А у нас это еще называется прогрессом. (Июль 2007)

про феномен Лукашенка

Треба віддати належне Лукашенкові, що він вчиться швидко, він те, що Аристотель називав політичною твариною. І тут ми всі зазнали поразки. Він інтуїцією паралізував власний народ, опустив його на низовий рівень, рівень споживання. Націю нівелювали до вульгарного споживацького рівня, того, про що цілий світ криком кричить, що це шлях у порожнечу. А в нас це ще називається прогресом. (Липень 2007)

The Lukashenka Phenomenon

One has to give Lukashenka his due. He's a quick learner. He's what Aristotle called "a political animal." And we're all the losers for it. Using his intuition, he paralyzed a nation, lowering the bar for everyone, reducing us all to a baseline class of consumers. While elsewhere in the world people are railing against the hollowness of vulgar consumerism, we continue our race to the bottom and call it — progress. (July 2007)

пра камуністычную веру

Быў дзівосны чалавек, Мікалай Арэхва, і ён як ніхто даў мне зразумець трагедыю камуністычнай веры. Яго пасадзілі, за ім пасадзілі яго жонку, а ў часе вайны яго адпусьцілі на фронт. Ён вярнуўся з фронту ўжо з ордэнамі і мэдалямі, яго выклікаюць у КДБ і кажуць: «Мы вяртаем вам ваш партыйны білет». Ён кажа: «Я быў проста шчасьлівы». Яны сказалі: «Жонку вашу мы вам вярнуць ня можам, але мы вам вяртаем ваш партбілет». І ён зноў кажа: «Я быў шчасьлівы». Я кажу: «Хіба вы не кахалі сваю жонку, яна была што, проста партыйны таварыш?» Ён кажа: «Як вы можаце так думаць! Мая жонка была вельмі прыгожая, я ніколі потым ня здолеў пакахаць», і паказвае мне яе фатаздымак. Я кажу: «Дык як вы маглі так сказаць, што вы былі шчасьлівыя, калі яны забілі вашую жонку?» А ён кажа: «Як вы не разумееце, яны ж вярнулі мне білет!» «Але ж яны забілі вашую жонку!» і тут ён мне ў такой разьюшанасьці кажа: «Нас нельга судзіць паводле законаў лёгікі, нас трэба судзіць паводле законаў веры!» і тады я зразумела, якая гэта была рэлігія для гэтых людзей. (Жнівень 2007)

о коммунистической вере

Был удивительный человек, Николай Орехво, и он как никто дал мне понять трагедию коммунистической веры. Его посадили, за ним посадили его жену, а во время войны его отпустили на фронт. Он вернулся с фронта уже с орденами и медалями, его вызывают в КГБ и говорят: «Мы возвращаем вам ваш партийный билет». Он говорит: «Я был просто счастлив». Они сказали: «Жену вашу мы вам вернуть не можем, но мы вам возвращаем ваш партбилет». И он опять говорит: «Я был счастлив». Я говорю: «Разве вы не любили свою жену, она была что, просто партийный товарищ?» Он говорит: «Как вы можете так думать! Моя жена была очень красивая, я никогда потом не смог полюбить», и показывает мне ее фото. Я говорю: «Так как вы могли так сказать, что вы были счастливы, если они убили вашу жену?» А он говорит: «Как вы не понимаете, они же вернули мне билет!» «Но они убили вашу жену!» И тут он мне в такой ярости говорит: «Нас нельзя судить по законам логики, нас надо судить по законам веры!» И тогда я поняла, какая это была религия для этих людей. (Август 2007)

про комуністичну віру

Був дивовижний чоловік, Ніколай Орєхва, і він як ніхто дав мені зрозуміти трагедію комуністичної віри. Його посадили, по ньому посадили його дружину, а під час війни його відпустили на фронт. Він повернувся з фронту вже з орденами й медалями, його викликають в КҐБ й кажуть: «Ми повертаємо вам ваш партійний квиток». Він каже: «Я був просто щасливий». Вони сказали: «Дружини вашої ми вам повернути не можемо, але повертаємо вам ваш партбілет». І він знов каже: «Я був щасливий». Я кажу: «Хіба ви не кохали свою дружину, вона була що, просто партійний товариш?» Він каже: «Як ви можете таке думати! Моя дружина була дуже вродлива, я ніколи потім не зміг покохати», і показує мені її світлину. Я кажу: «То як ви могли таке сказати, що ви були щасливий, коли вони вбили вашу дружину?» А він каже: «Як ви не розумієте, вони ж вернули мені білет!» «Але ж вони вбили вашу дружину!» і тут він мені, такий розлючений, каже: «Нас не можна судити за законами логіки, нас треба судити за законами віри!» і тоді я збагнула, яка це була релігія для цих людей. (Серпень 2007)

Faith in Communism

An amazing man by the name of Mikalaj Arekhva, like no one else, made me understand the tragedy of believing in communism. First they arrested him, then they took his wife. When the war came, he was released from prison and ordered to the front. Returning from battle bedecked with medals, he was summoned to the KGB. "We are returning your party membership card," the KGB officer informed him. "I was elated," Arekhva tells me. The KGB officer then said, "Although we cannot give you back your wife, we are returning your party membership card." Once again, Arekhva says to me, "I was elated." I ask, "But weren't you in love with your wife? Was she nothing more to you than a party comrade?" At this, Arekhva explains, "How can you think such a thing?! My wife was very beautiful; I never loved anyone again after her." He shows me a photograph. I ask, "So how can you say such a thing — that you were elated — when they had murdered your wife!?" and Arekhva responds, "Don't you understand?! They gave me back my party membership card!!" "But they killed your wife!" I protest. Arekhva is indignant: "We musn't be judged by the laws of reason," he explains, "we must be judged by the laws of faith!" It was then that I understood to what extent this was a religion for these people. (August 2007)

пра катастрофу грандыёзных праектаў

Мы жывём у часе катастрофы грандыёзных праектаў. Я ня маю ўжо на ўвазе такія праекты XX стагодзьдзя, як камунізм і фашызм, гэтыя «магутныя» энэргіі, якія на гэтай эўрапейскай частцы адышлі ўжо ў гісторыю. Мы яшчэ карыстаемся гэтымі словамі, можна казаць пра нейкія прыкметы таталітарнасьці, але пра магутную дзяржаву нельга казаць, гэта ўжо іншае грамадзтва, атамізаванае, рассыпанае, гэта немагчыма. (Жнівень 2007)

о катастрофе грандиозных проектов

Мы живем во время катастрофы грандиозных проектов. Я не имею уже в виду такие проекты XX века, как коммунизм и фашизм, эти «мощные» энергии, которые на этой европейской части отошли уже в историю. Мы еще пользуемся этими словами, можно говорить о каких-то признаках тоталитарности, но о мощном государстве нельзя говорить, это уже другое общество, атомизированное, рассыпавшееся, это невозможно. (Август 2007)

про катастрофу грандіозних проектів

Ми живемо в час катастрофи грандіозних проектів. Я не маю вже на увазі таких проектів XX століття, як комунізм і фашизм, цих потужних енергій, котрі в цій європейській частині відійшли вже в історію. Ми ще послуговуємося цими словами, можна говорити про якісь ознаки тоталітарности, але про могутню державу говорити годі, це вже інше суспільство, атомізоване, розсипане, це неможливо. (Серпень 2007)

The Catastrophe of Grandiose Projects

We live in a time when grandiose projects are undergoing a catastropic failure. I'm not talking about such 20th century experiments as communism or fascism — those are grandiose schemes that this part of Europe has consigned to history. We still use those words, and can speak about certain symptoms of totalitarianism. Yet there can no longer be any talk of a super state. Society has changed; it's become atomized, scattered. A super state is no longer possible. (August 2007)

пра будаўніцтва АЭС у Беларусі

Я думаю, што гэта проста катастрофа. Што такое атамная станцыя? Гэта высокія тэхналёгіі. Грошы забясьпечваюцца валютным запасам. Высокія тэхналёгіі павінны быць забясьпечаныя прынамсі сьвядомай палітычнай уладай, тэхналягічнай культурай, кадрамі, падрыхтоўкай масавай сьвядомасьці... У Чарнобылі людзі працавалі і жартавалі: наша скаварадка, наша каструлька... За гэтым жаргонам стаяла розьніца, разрыў між сучасным чалавекам і гэтымі новымі тэхналёгіямі. У выходныя яны ехалі да сваіх маці і працавалі віламі і рыдлёўкамі на гародзе, а потым вярталіся і разважалі гэтаксама — скаварадка, націсьнем тую кнопку, тую... Беларусь, якая сёньня апынулася на тэхналягічных задворках, трэба сабе шчыра гэта ўявіць... І побач з гэтым такая ідэя — гэта яшчэ раз сьведчыць пра безадказнасьць улады і пра тое, што ўрок Чарнобылю не прачытаны. (Жнівень 2007)

о строительстве АЭС в Беларуси

Я думаю, что это просто катастрофа. Что такое атомная станция? Это высокие технологии. Деньги обеспечиваются валютным запасом. Высокие технологии должны быть обеспечены, как минимум, сознательной политической властью, технологической культурой, кадрами, подготовкой массового сознания... В Чернобыле люди работали и шутили: наша сковородка, наша кастрюлька... За этим жаргоном стояла разница, разрыв между современным человеком и этими новыми технологиями. В выходные они ехали к своим матерям и работали вилами и лопатами на огороде, а потом возвращались и рассуждали точно так же — сковородка, нажмем эту кнопку, эту... Беларусь сегодня оказалась на технологических задворках, надо себе честно это представить... И рядом с этим такая идея — это еще раз свидетельствует о безответственности власти и о том, что урок Чернобыля не прочитан. (Август 2007)

про будівництво АЕС в Білорусі

Думаю, що це просто катастрофа. Що таке атомна станція? Це високі технології. Гроші забезпечуються валютним запасом. Високі технології належить забезпечити як мінімум притомною політичною владою, технологічною культурою, кадрами, підготовкою масової свідомости… В Чорнобилі люди працювали й жартували: наша сковорода, наша каструля… За цим жарґоном стояла різниця, розрив між сучасною людиною й цими новими технологіями. На вихідні вони їхали до своїх матерів і працювали вилами й заступами на городі, а потім поверталились і міркували так — сковорода, натисніть цю кнопку, ту… Білорусь сьогодні опинилась на технологічних задвірках, треба чесно собі це уявляти… І поруч із цим така ідея — це ще раз свідчить про безвідповідальність влади і про те, що урок Чорнобиля не відчитано. (Серпень 2007)

The Construction of a Nuclear Reactor in Belarus

This is sheer madness. What is a nuclear power station? It is high technology. A monetary system is supported by hard currency reserves. High technology should be backed at the very least by a conscious ruling class, a technological culture, qualified cadres, an informed populace. Chernobyl plant employees used to joke about their place of work: “It’s our frying pan, our grill.” It is in such banter, in such jargon, that one detects the chasm between modern man and new technology. On weekends, these workers would visit their mothers in the countryside. They’d pick up their pitchforks or their shovels and have a turn in the garden. Back at the plant, they’d revert to the same lingo — “frying pan,” “press that button,” or “that one…” Let’s be honest, Belarus today is but on the fringes of technological advancement. And yet such a project…This attests to the irresponsibility of the government, and to the fact that the lessons of Chernobyl have not been learned. (August 2007)

пра тое, што сказала б Лукашэнку

Я б яму сказала, што ягоны час прайшоў. Я не магу думаць, што ўсё, што ён зрабіў, можна цалкам выкрасьліць — напэўна, многія працэсы ўнікальнага пераходу ад сацыялізму да капіталізму, да якога ўсе, на жаль, ідуць — лепш бы мы ішлі да сацыял-дэмакратыі — у яго не хапіла культуры чалавечай і палітычнай пайсьці да сацыял-дэмакратыі. А такі шанец у яго быў... Гэта трагічная фігура. Калі б у яго цяпер хапіла мужнасьці сысьці, ён бы застаўся ў гісторыі, і я перакананая, што меркаваньні пра яго падзяліліся б. Але я думаю, што гэтага не адбудзецца. Аднак ягоны час скончыўся. (Жнівень 2007)

о том, что сказала бы Лукашенко

Я бы ему сказала, что его время прошло. Я не могу думать, что все, что он сделал, можно полностью вычеркнуть — наверное, многие процессы уникального перехода от социализма к капитализму, к которому все, к сожалению, идут — лучше бы мы шли к социал-демократии — у него не хватило культуры человеческой и политической пойти к социал-демократии. А такой шанс у него был... Это трагическая фигура. Если бы у него теперь хватило мужества уйти, он бы остался в истории, и я убеждена, что мнения о нем разделились бы. Но я думаю, что этого не произойдет. Однако его время кончилось. (Август 2007)

про те, що сказала б Лукашенкові

Я б йому сказала, що його час минувся. Я не можу думати, ніби все, зроблене ним, можна цілковито викреслити — мабуть, чимало процесів унікального переходу від соціалізму до капіталізму, до якого всі, на жаль, ідуть — краще б ми йшли до соціал-демократії — йому забракло культури людської й політичної піти до соціал-демократії. А такий шанс у нього був… Це трагічна постать. Якби йому тепер вистачило мужності піти, він би залишився в історії, і я певна, що думки про нього розділились би. Але думаю, що цього не станеться. Однак його час скінчився. (Серпень 2007)

What She'd Say to Lukashenka

I'd tell him his time has passed. I won't say that everything he has done can be totally crossed out. For instance, many processes of the unique transition from socialism to capitalism. Unfortunately, we're all moving in that direction. I'd rather we be moving in the direction of social democracy. He lacked the personal and political finesse for a transition to social democracy, even though he had the chance. He is a tragic figure. If he had the courage to exit the stage now, his legacy would become a part of history and, I'm convinced, opinions would be mixed. I don't think he'll leave on his own. But his time is over. (August 2007)

пра прапаведнікаў

Людзям не патрэбныя прапаведнікі, сьвятыя, бо такі сёньня час — кожны сам сабе прапаведнік і настаўнік. Нельга нават зразумець, у чаго ці ў каго людзі вучацца — супэрмаркет іх вучыць, ці там Маркес, ці Янка Купала, ня ведаю... Складана штосьці зрабіць са словамі — яны нейкія ня моцныя, зь іх зьнікае энэргія, электрычнасьць... (Жнівень 2007)

о проповедниках

Людям не нужны проповедники, святые, потому что такое сегодня время — каждый сам себе проповедник и учитель. Нельзя даже понять, у чего или у кого люди учатся — супермаркет их учит, или там Маркес, или Янка Купала, не знаю... Сложно что-то сделать со словами — они какие-то не сильные, из них исчезает энергия, электричество... (Август 2007)

про проповідників

Людям не потрібні проповідники, святі, бо сьогодні такий час — кожен сам собі проповідник і навчитель. Годі навіть зрозуміти, у чого чи в кого люди вчаться — супермаркет їх вчить, чи, там, Маркес, чи Янка Купала, не знаю… Складно щось зробити зі словами — вони якісь не сильні, з них щезає енергія, електрика… (Серпень 2007)

Prophets

People don't want prophets or saints — because nowadays everyone is their own prophet and teacher. Although it's hard to discern from whom or from what they learn. Is the supermarket their teacher, or is it Marquez, or Janka Kupala? It's difficult to do something with words; they somehow lack power, are depleted of energy, electricity. (August 2007)

пра творчы мэтад

Мой жанр, у якім я працую, зьвязаны ня з тым, каб перапрацаваць агромністую колькасьць матэрыялу, я не ствараю калекцыі жахаў — націсьні кнопку тэлевізара, і жахаў будзе больш чым дастаткова, будзе жахліва выходзіць на вуліцу і вечарам не захочацца слухаць музыку... Матэрыял — гэта адно, хоць гэта цяжкая шахцёрская праца. Самае галоўнае — стварыць канцэпцыю, філязофію, прадставіць нейкі новы погляд на рэчы. (Жнівень 2007)

о творческом методе

Мой жанр, в котором я работаю, связан не с тем, чтобы переработать огромное количество материала, я не создаю коллекцию ужасов — нажмите кнопку телевизора, и ужасов будет более чем достаточно, будет ужасно выходить на улицу и вечером не захочется слушать музыку. Материал — это одно, хотя это тяжелый шахтерский труд. Самое главное — создать концепцию, философию, представить какой-то новый взгляд на вещи. (Август 2007)

про творчий метод

Мій жанр, у якому я працюю, полягає не в тім, щоб переробити величезну кількість матеріалу, я не створюю колекції жахів — натисніть на кнопку телевізора, і жахів матимете донесхочу, жаско буде виходити на вулицю і ввечері не схочеться музики слухати. Матеріал — це одне, хоч це й важка шахтарська праця. Найголовніше — створити концепцію, філософію, представити якийсь новий погляд на речі. (Серпень 2007)

The Creative Process

My genre, what I do, isn’t primarily about processing an enormous amount of material. I am not in the business of collecting horror stories; turn on the television and you’ll get your fill of those; you won’t want to go outside or listen to music in the evening. Gathering the material is one thing, and it is backbreaking, akin to working in a coal mine. But the main goal is to create a theory, a philosophy, a new way of looking at things. (August 2007)

пра таямніцу Чарнобылю

Чарнобыль быў нейкай таямніцай, я адразу гэта для сябе вызначыла зь першых паездак. Тут была і мэтафізыка, і нейкая новая філязофія — мы зазірнулі далей за ўсіх, чалавецтва не было ў гэтай прасторы, і патрыярхальная нацыя сутыкнулася з зусім новымі выклікамі, да якіх нават звышдзяржавы не былі падрыхтаваныя — і раптам беларускі і ўкраінскі селянін апынуліся з гэтым сам-насам і ўсё спазнавалі самі. (Жнівень 2007)

о тайне Чернобыля

Чернобыль был какой-то тайной, я сразу это для себя определила с первых поездок. Здесь была и метафизика, и какая-то новая философия — мы заглянули дальше всех, человечество не было в этом пространстве, и патриархальная нация столкнулась с совершенно новыми вызовами, к которым даже супердержавы не были готовы — и вдруг белорусский и украинский крестьянин оказались с этим один на один и всё постигали сами. (Август 2007)

про таємницю Чорнобиля

Чорнобиль був якоюсь таємницею, я це зразу для себе визначила з перших-таки поїздок. Тут була й метафізика, і якась нова філософія — ми зазирнули найдалі, людство не бувало в цьому просторі, і патріархальна нація зіткнулася з цілком новими викликами, до яких навіть супердержави не були готові — і раптом білоруський і український селянин опинились із цим віч на віч і все пізнавали самотужки. (Серпень 2007)

The Mystery of Chernobyl

Chernobyl was some sort of mystery. I came to that conclusion after my first few trips there. Here was metaphysics, and some new kind of philosophy. We peered farther than anyone, this was uncharted territory. Patriarchal society was presented with absolutely new challenges; challenges that even the superpowers didn't envision. Suddenly the Belarusian and the Ukrainian peasant were confronted with these types of challenges; they had to learn everything on their own. (August 2007)

пра місію

Я належу да такіх людзей, якія лічаць, што трэба спакойна рабіць сваю справу. Гэта як у апостала Паўла: бываюць такія часы, калі маіх казаняў ня чуюць, але гора мне, калі б я іх не казаў. Вось гэта маё стаўленьне да жыцьця. (Жнівень 2007)

о миссии

Я принадлежу к таким людям, которые считают, что надо спокойно делать свое дело. Это как у апостола Павла: бывают такие времена, когда моих проповедей не слышат, но горе мне, если бы я их не говорил. Вот это мое отношение к жизни. (Август 2007)

про місію

Я належу до таких людей, які вважають, що треба спокійно робити своє діло. Це як у апостола Павла: бувають такі часи, коли моїх проповідей не чують, але горе мені, якби я їх не казав. Оце моє ставлення до життя. (Серпень 2007)

Mission

I'm the type of person who believes that one should calmly go about one's work. To paraphrase St. Paul: Though my sermons may not always be heard, woe unto me had I not delivered them. That sums up my attitude toward life. (August 2007)

пра зьніклыя словы

Я нядаўна размаўляла са сваёй сяброўкай, яна чытала нейкую старую кнігу і кажа: божа, як мы агрубелі, колькі трэба ўсяго вяртаць сёньня ў літаратуры! Мы ведаем колеры — чырвоны, чорны, жоўты, а раней грэкі ведалі «колер хворай малпы», «колер ласося», «колер сонца, якое згасае ўначы» — маса рэчаў, якія мы страцілі па дарозе цывілізацыі... (Студзень 2007)

об исчезнувших словах

Я недавно разговаривала со своей подругой, она читала какую-то старую книгу и говорит: боже, как мы огрубели, сколько нужно всего возвращать сегодня в литературе! Мы знаем цвета — красный, черный, желтый, а раньше греки знали «цвет больной обезьяны», «цвет лосося», «цвет солнца, гаснущего ночью» — масса вещей, которые мы потеряли по дороге цивилизации... (Январь 2007)

про зниклі слова

Я недавно розмовляла із своєю товаришкою, вона читала якусь стару книжку й каже: боже, як ми загрубіли, скільки треба всього повертати сьогодні в літературі! Ми знаємо кольори — червоний, чорний, жовтий, а раніше греки знали «колір недужої мавпи», «колір лосося», «колір сонця, що гасне вночі» — безліч речей, які ми розгубили на дорозі цивілізації… (Січень 2007)

Missing Words

Not long ago I was chatting with a friend. She was reading some old book and suddenly explained: "Goodness, how rough we've become! There's so much we have to bring back to our literature! We know the colors red, yellow, black — while the ancient Greeks could name the color of a 'sick monkey,' the color of 'salmon,' or the color of 'the sun descending into the night.' What a massive amount we've lost on our march through civilization... (January 2007)

пра радасьць жыцьця

Жыцьцё нашае не дае шмат нагодаў вельмі радавацца жыцьцю — але ў нас іншага часу ня будзе. Улада ніколі не расплачваецца адна, расплачваецца кожны з нас, кожны чалавек. Але ўсё роўна, гэтыя 70–80 гадоў жыцьця — гэта ўсё, што ў нас ёсьць. Калі мы будзем цаніць сябе, сваіх блізкіх, цаніць людзей і радавацца жыцьцю — неяк гэта будзе адбівацца і на ўсім астатнім, і зробіць значна болей, чым проста палітычныя атакі, на якія ўжо ў грамадзтве няма энэргіі. (Жнівень 2007)

о радости жизни

Жизнь наша не дает много поводов очень радоваться жизни — но у нас другого времени не будет. Власть никогда не расплачивается одна, расплачивается каждый из нас, каждый человек. Но все равно — эти 70–80 лет жизни — это все, что у нас есть. Если мы будем ценить себя, своих близких, ценить людей и радоваться жизни — как-то это будет отражаться и на всем остальном, и сделает гораздо больше, чем просто политические атаки, на которые уже в обществе нет энергии. (Август 2007)

про життєві втіхи

Життя наше небагато дає приводів особливо тішитися життям — але іншого часу в нас не буде. Влада ніколи не розплачується сама, розплачується кожен із нас, кожна людина. Але однаково, ці 70–80 років життя — це все, що ми маємо. Якщо ми цінуватимемо себе, своїх близьких, цінуватимемо людей і радітимемо життю — це якось позначатиметься й на всьому іншому і зробить куди більше, ніж просто політичні атаки, на які в суспільстві вже нема енергії. (Серпень 2007)

The Joy of Living

Life doesn’t give us all that many moments of joy. But this is our only chance. Government never settles the bill on its own; each one of us, each individual, has to pay. Any way you look at it, we only have 70 or 80 years, that’s it. If we treasure our own selves, our loved ones, all people, and really enjoy life, that will reverberate on everything else. It’ll be far more worthwhile than political attacks. Society no longer has the energy for those. (August 2007)

пра мэнтальнасьць беларусаў

Тое, што адбываецца зь Беларусьсю, залежыць не ад характару беларусаў — тут хутчэй справа ў масе гістарычных прычынаў. Не, зусім не ў мэнтальнасьці рэч, калі кажуць, што беларусы вось такія нібыта марудныя, сядзяць там у сваіх балотах, а потым ужо — выбух: партызанскі рух… Я так ня думаю. Проста Эўропа падзяліла постсавецкі сьвет на зоны сваіх інтарэсаў. А беларусы выпалі з-пад гэтай увагі. Прыбалтыка, напрыклад, была цікавая швэдам, немцам, гэтаксама як і іншыя. А мы апынуліся недзе пасярэдзіне і паводле неабвешчанай дамовы трапілі ў сфэру інтарэсаў Расеі. Ня думаю, што тое зьвязанае з нашай мэнтальнасьцю. Тут справа ў гістарычных заканамернасьцях. Урэшце — у гісторыі. (Чэрвень 2008)

о ментальности белорусов

То, что происходит с Беларусью, зависит не от характера белорусов — тут скорее дело в массе исторических причин. Нет, совсем не в ментальности дело, когда говорят, что белорусы вот такие якобы медлительные, сидят там в своих болотах, а потом уже — взрыв: партизанское движение... Я так не думаю. Просто Европа разделила постсоветский мир на зоны своих интересов. А белорусы выпали из-под этого внимания. Прибалтика, например, была интересна шведам, немцам, так же как и другие. А мы оказались где-то посередине и по необъявленной договоренности попали в сферу интересов России. Не думаю, что это связано с нашей ментальностью. Тут дело в исторических закономерностях. В конце концов — в истории. (Июнь 2008)

про ментальність білорусів

Те, що відбувається з Білоруссю, не від вдачі білорусів залежить — радше тут справа в купі історичних причин. Ні, зовсім не в ментальності річ, коли кажуть, що білоруси от такі буцім повільні, сидять там у своїх болотах, а потім уже — вибух: партизанський рух… Я так не думаю. Просто Європа поділила пострадянський світ на зони своїх інтересів. А білоруси випали з-під цієї уваги. Прибалтика, наприклад, була цікава німцям, шведам, і інші так само. А ми опинились десь посередині і за неоголошеною домовленістю потрапили в сферу інтересів Росії. Не думаю, що це спричинено нашою ментальністю. Тут справа в історичних закономірностях. Врешті-решт — в історії. (Червень 2008

The Belarusian Mentality

What is happening in Belarus today has less to do with the mentality of the Belarusian people than it does with a whole array of historical exigencies. When we say that Belarusians are seemingly slow, sitting quietly in their backwater, and then they suddenly snap, and suddenly there's a whole partisan movement — I don't think we're talking about a mentality issue. Europe divided the post-soviet space into spheres of influence, and somehow Belarusians got left by the wayside. The Baltics, for example, were interesting to the Swedes, the Germans, and to some others. We, however, wound up somewhere in the middle. On the basis of some unwritten treaty, we landed in the Russian sphere of influence. I don't think that had anything to do with our mentality. What it had to do with was historical exigency. What it had to do with, in a word, was history. (June 2008)

пра тое, што кожны возьме з сабою Туды

Калі я прылятаю ў Менск, першае, што бачу ў аэрапорце, далей у горадзе — жанчыны на высокіх абцасах, размаляваныя, вельмі добра апранутыя, нібыта сёньня ва ўсіх іх нейкае сьвята… А ва ўсім сьвеце тое ўжо нецікава! Я была ў таварыстве каранаваных асобаў, мільярдэраў, дык па адзеньні цяжка здагадацца пра сацыяльны ранг чалавека: тыя самыя джынсы, тыя самыя акуляры — толькі інакшы рахунак у банку. Усе занятыя абсалютна іншым, калі шукаюць сэнс у жыцьці. Сапраўды, з-пад вечка труны не пра тое ж будзе згадваць нябожчык, якія ў яго былі туфлі ці марка аўтамабіля? Зусім не пра тое… Адзін расейскі мільярдэр, які нечакана захварэў і чакаў найгоршага, сказаў мне: я ўсё маю, я ўсё паспытаў, але ў апошнюю хвіліну буду ўзгадваць, як піў віно з туфліка каханай жанчыны.
Выходзіць, з сабой чалавек бярэ тое, што — Над. Над матэрыяльным. (Чэрвень 2008)

о том, что каждый возьмет с собой Туда

Когда я прилетаю в Минск, первое, что вижу в аэропорту, затем в городе — женщины на высоких каблуках, накрашенные, очень хорошо одетые, будто сегодня у них у всех какой-то праздник... А во всем мире это уже неинтересно! Я была в обществе коронованных особ, миллиардеров, так по одежде трудно догадаться о социальном ранге человека: те же джинсы, те же очки — только другой счет в банке. Все заняты абсолютно другим, если ищут смысл в жизни. Действительно, из-под крышки гроба не о том же будет вспоминать покойный, какие у него были туфли или марка автомобиля? Совсем не о том... Один российский миллиардер, который неожиданно заболел и ожидал худшего, сказал мне: я все имею, я все испытал, но в последнюю минуту буду вспоминать, как пил вино из туфельки любимой женщины. Выходит, с собой человек берет то, что — Над. Над материальным. (Июнь 2008)

про те, що кожен візьме з собою Туди

Коли прилітаю в Мінськ, перше, що бачу в аеропорту, а згодом у місті — жінки на високих підборах, нафарбовані, дуже гарно вбрані, ніби сьогодні в них усіх якесь свято… А в усьому світі це вже нецікаво! Я бувала в товаристві коронованих осіб, мільярдерів, то з убрання важко здогадатися про соціальний ранґ людини: ті самі джинси, ті самі окуляри — тільки рахунок в банку інший. Всі абсолютно іншим переймаються, якщо шукають у житті сенсу. Справді, з-під віка труни не про те ж згадуватиме небіжчик, які мав туфлі чи марку автомобіля? Зовсім не про те… Один російський мільярдер, який нагло захворів і сподівався найгіршого, сказав мені: я все маю, всього спробував, але в останню хвилину буду згадувати, як пив вино з черевичка коханої жінки. Виходить, із собою людина бере те, що — Над. Над матеріальним. (Червень 2008)

What Each Will Take With Them

Whenever I arrive in Minsk, the first thing I notice, initially at the airport and later in the city, is the appearance of our women: high heels, full make-up, dressed to the nines, as though it were some sort of holiday… This look is so yesterday in other parts of the world! I've been in the company of crowned heads, billionaires. By their attire, you wouldn't guess their social status — they wear the same jeans, the same eyeglasses as we do. Only their bank account balances differ. In the pursuit of life's meaning, people are now looking elsewhere. And it's true: when the grim reaper arrives, we're not going to be asking ourselves whether we wore the right shoes or drove the right car. Not at all… A certain Russian billionaire who suddenly fell ill and was expecting the worst once said to me, "I have everything, I've experienced everything. In my final hour, however, what I'll treasure most is the memory of having sipped wine from the slipper of my beloved." Evidently then, man takes into the afterlife something that is — Higher. (June 2008)

пра тое, чаму піша па-расейску

Я стамілася, калі мне дваццаць гадоў кажуць: чаму вы не гаворыце па-беларуску, ня пішаце. І вось тое, што я раблю — гэта аўтабіяграфія ўтопіі, а савецкая ідэя гаварыла па-расейску. Я пра гэта пішу, а не пра расейскую ці беларускую гісторыю. Мяне цікавіць менавіта тыпаж савецкага чалавека. (Чэрвень 2008)

о том, почему пишет по-русски

Я устала, когда мне двадцать лет говорят: почему вы не говорите по-белорусски, не пишете. И вот то, что я делаю — это автобиография утопии, а советская идея говорила по-русски. Я об этом пишу, а не о русской или белорусской истории. Меня интересует именно типаж советского человека. (Июнь 2008)

про те, чому пише по-російськи

Я втомилася, коли мені двадцять років кажуть: чому ви не розмовляєте по-білоруськи, не пишете. І ось те, що я роблю, — це автобіографія утопії, а радянська ідея розмовляла по-російськи. Я про це пишу, а не про російську чи білоруську історію. Мене цікавить саме типаж радянської людини. (Червень 2008)

Why She Writes in Russian

I am so tired of hearing, for the past twenty years, the question, “Why don’t you speak and write in Belarusian?” I am writing the autobiography of a utopia, and soviet thinking was articulated in the Russian language. *That* is my subject, *not* Russian or Belarusian history. I am interested in capturing the essence of the soviet man. (June 2008)

пра лібэралізм

Я абсалютна савецкі чалавек, з савецкімі комплексамі, і я ганаруся гэтымі комплексамі. І не зьбіраюся танцаваць перад лібэральнымі каштоўнасьцямі, дзе маленькі чалавек ня ставіцца ні ў ва што. Хоць я — заўзятая лібэралка. Але мне не падабаецца, што маленькі чалавек выкінуты з гэтага вазка, які скача невядома куды. Арыенціру няма. (Ліпень 2008)

о либерализме

Я абсолютно советский человек, с советскими комплексами, и я горжусь этими комплексами. И не собираюсь танцевать перед либеральными ценностями, где маленький человек не ставится ни во что. Хоть я — ярая либералка. Но мне не нравится, что маленький человек выброшен из этой повозки, которая скачет непонятно куда. Ориентира нет. (Июль 2008)

про лібералізм

Я абсолютно радянська людина, з радянськими комплексами, і я горда з цих комплексів. І не збираюся танцювати перед ліберальними цінностями, де маленьку людину ні за що мають. Хоча я — затята ліберална. Але мені не подобається, що маленьку людину викинуто з цієї брички, яка скаче не знати куди. Орієнтиру немає. (Липень 2008)

Liberalism

I am soviet through and through; I have soviet complexes and I'm proud of those complexes. Even though I consider myself a staunch liberal, I'm not interested in pandering to liberal values, which ignore the "little man." I just don't like the fact that the little man often gets tossed out of the cart, which is headed who knows where. There is no map. (July 2008)

пра мужчын у сям'і

Ёсьць праблема адсутнасьці Дома, адсутнасьці сям'і, такое адчуваньне, што маеш справу зь бяздомнымі людзьмі. Нібыта жывуць мужчына і жанчына разам, але спытаеш — ці памятаеце вы дзень вашай першай сустрэчы, дзень вашага шлюбу? У Эўропе гэта людзі памятаюць і сьвяткуюць. А ў нас калі прайшло 10–20 гадоў — ня памятаюць. Дні нараджэньня дзяцей — мужчыны ня памятаюць, кажуць — «здаецца, у сакавіку». (Верасень 2009)

о мужчинах в семье

Есть проблема отсутствия Дома, отсутствия семьи, такое ощущение, что имеешь дело с бездомными людьми. Вроде бы живут мужчина и женщина вместе, но спросишь — помните вы день вашей первой встречи, день вашей свадьбы? В Европе это люди помнят и празднуют. А у нас, если прошло 10–20 лет — не помнят. Дни рождения детей — мужчины не помнят, говорят — «кажется, в марте». (Сентябрь 2009)

про мужчин у родині

Є проблема браку Дому, браку родини, таке відчуття, наче маєш справу з бездомними людьми. Нібито й живуть чоловік і жінка разом, а спитаєш — чи ви пам'ятаєте день вашої першої зустрічі, день вашого шлюбу? В Європі люди це пам'ятають і святкують. А в нас, якщо минуло 10–20 років — не пам'ятають. Дні народження дітей — мужчини не пам'ятають, кажуть — «здається, в березні». (Вересень 2009)

About Men in Families

There's no sense of home in our society, no sense of family; one almost feels we're dealing with homeless people. You ask a man who's been in a relationship with a woman for years, "Do you remember the day you first met? The day of your wedding?" In Europe, people remember and celebrate these dates. Here, once you've lived together for 10–20 years, no one remembers anything. Fathers don't even know their kids' birth dates. They say "might be sometime in March." (September 2009)

пра еднасьць

Я пагадзілася б з тым, што ў беларусаў няма агульнай ідэі, ім няма на чым аб'яднацца. Нацыянальная ідэя сёньня не працуе з гістарычных прычынаў. (Чэрвень 2011)

о единстве

Я согласилась бы с тем, что у белорусов нет общей идеи, им не на чем объединиться. Национальная идея сегодня не работает по историческим причинам. (Июнь 2011)

про єдність

Я б погодилася з тим, що білоруси не мають спільної ідеї, їм нема на чому об'єднатися. Національна ідея сьогодні не працює з історичних причин. (Червень 2011)

Unity

I'd agree with the argument that Belarusians have no common ideology which might serve to unite them. The national ideology does not work today for historical reasons. (June 2011)

пра бездапаможнасьць

Калі сядзяць палітвязьні, калі людзям, якія вылучаюцца, не даюць слова, калі столькі падману, хлусьні, удзельнічаць у гэтым проста непрыстойна. Мы ўсе апынуліся ў пастцы. З аднаго боку, трэба нешта рабіць, а з другога боку, поўнае бясьсільле і немагчымасьць нешта рабіць. Я бачу, што ўсе паралізаваныя. Гэта ўжо ня страх як такі, а гэта поўнае адчуваньне свайго бясьсільля, бездапаможнасьці. І амаль адчай. Ён ва ўсіх — і ў тых, хто езьдзіць на джыпе, і ў тых, хто цягне ад заробку да заробку. Гэта нейкі агульны адчай ад таго, што мы выпадаем з часу. (Верасень 2012)

о беспомощности

Когда сидят политзаключенные, когда людям, которые выдвигаются, не дают слова, когда столько обмана, лжи, участвовать в этом просто неприлично. Мы все оказались в ловушке. С одной стороны, надо что-то делать, а с другой стороны, полное бессилие и невозможность что-то делать. Я вижу, что все парализованы. Это уже не страх как таковой, а это полное ощущение своего бессилия, беспомощности. И почти отчаяние. Он у всех — и у тех, кто ездит на джипе, и у тех, кто тянет от зарплаты до зарплаты. Это какое-то общее отчаяние от того, что мы выпадаем из времени. (Сентябрь 2012)

про безпорадність

Коли сидять політв'язні, коли людям, які йдуть на вибори, не дають слова, коли стільки обману, брехні, брати в цьому участь просто непристойно. Ми всі опинилися в пастці. З одного боку, треба щось робити, а з другого боку, повне безсилля і незмога щось робити. Я бачу, що всі паралізовані. Це вже не страх як такий, а цілковите відчуття свого безсилля, безпорадности. І майже розпач. Він у всіх — і в тих, хто їздить на джипі, і в тих, хто перебивається від зарплати до зарплати. Це якийсь спільний розпач від того, що ми випадаємо з часу. (Вересень 2012)

Helplessness

In a time of political prisoners, when people who dare to speak out are muzzled, when there is so much betrayal and mendacity, the very idea of participation (in parliamentary elections) is ludicrous. We all feel trapped. On the one hand, one can't remain idle; on the other hand, one is rendered impotent because action is impossible. I see that everyone is paralyzed - not so much out of fear, as out of a sense of impotence and helplessness, almost despair. And this feeling afflicts us all — from those riding around in jeeps to those living from paycheck to paycheck. There's a pervasive sense of despair because we are falling out of time. (September 2012).

пра сьведчаньні

Кожны чалавек носіць гісторыю ў сабе ды зносіць, сыходзячы, з сабой. Толькі ў аднаго гэта дзьве старонкі, а ў другога — дзесяць... Літаратура ўжо не пасьпявае адлюстраваць усё гэта. Пісьменьнік спрабуе шукаць нейкія новыя словы, аднак энэргія зь іх выйшла. Каму давярае цяпер наш сучасьнік? Гэта, зразумела, сьведкі, сьведчаньні... І гэтыя сьведчаньні важна сёньня захаваць на любым носьбіце — дыктафоне, камэры, тэлефоне... Ня важна як. Галоўнае — убачыць, пачуць. І зафіксаваць. Зафіксаваць гэты момант можа мастак, журналіст... (Кастрычнік 2012)

о свидетельствах

Каждый человек носит историю в себе и уносит, уходя, с собой. Только у одного это две страницы, а у другого — десять... Литература уже не успевает отразить все это. Писатель пытается искать какие-то новые слова, однако энергия из них ушла. Кому доверяет теперь наш современник? Это, разумеется, свидетели, свидетельства... И эти свидетельства важно сегодня сохранить на любом носителе — диктофоне, камере, телефоне... Не важно как. Главное — увидеть, услышать. И зафиксировать. Зафиксировать этот момент может художник, журналист... (Октябрь 2012)

про свідчення

Кожна людина носить історію в собі й забирає, відходячи, з собою. Тільки в одного це дві сторінки, а в другого — десять… Література вже не встигає цього всього відтворити. Письменник намагається шукати якісь нові слова, але енергія з них пішла. Кому довіряє нині наш сучасник? Це, розуміється, свідки, свідчення… І ці свідчення важливо сьогодні зберегти на будь-якому носієві — диктофоні, камері, телефоні… Байдуже, як. Головне — побачити, почути. І зафіксувати. Зафіксувати цю мить може митець, журналіст… (Жовтень 2012)

Testimonies

Each person is the bearer of his or her own history, a history that is relinquished upon death. One person's history may be two pages long, another's ten. Literature can no longer capture all these stories. The writer searches for new words, but words have lost their power. To whom can our fellow citizens today entrust their stories? We are talking about witnesses, testimonies… And these testimonies are worthy of preservation, no matter the medium — be it a tape recorder, a camera or a telephone. It doesn't matter how or where they are preserved. The main thing is to bear witness, to hear. And to record. The artist, the journalist, can capture the moment... (October 2012)

пра жанчын у палітыцы

Я лічу, што калі абставіны зьменяцца, а яны зьменяцца, у палітыку ды грамадзкае жыцьцё прыйдзе шмат жанчын. Бо яны ёсьць, і іх рост як асобаў вельмі адчувальны. Яны растуць на тле гэтых падзеяў, на тле страху, нават асабістых стратаў, на той зьнявазе, якую мы перажываем як нацыя. Жанчыны «праб'юцца». Бо трымаць іх далей на другасных ролях проста немагчыма. (Кастрычнік 2012)

о женщинах в политике

Я считаю, что когда обстоятельства изменятся, а они изменятся, в политику и общественную жизнь придет много женщин. Ведь они есть, и их рост как личностей очень ощутим. Они растут на фоне этих событий, на фоне страха, даже личных потерь, на том унижении, которое мы переживаем как нация. Женщины «пробьются». Потому что держать их дальше на второстепенных ролях просто невозможно. (Октябрь 2012)

про жінок у політиці

Я вважаю, що коли обставини зміняться, а вони зміняться, в політику й громадське життя прийде багато жінок. Адже вони є, і їхнє зростання як особистостей вельми відчутне. Вони ростуть на тлі цих подій, на тлі страху, навіть особистих утрат, на тій образі, яку ми переживаємо як нація. Жінки «проб'ються». Адже тримати їх подалі на другорядних ролях просто неможливо. (Жовтень 2012)

Women in Politics

I believe that when conditions change, and they will change, many women will enter the worlds of politics and civic activism. In fact, they're already here, and their growth as individuals is palpable. They have grown on the backdrop of all these events, on the backdrop of fear and even individual loss, on the backdrop of the humiliation that we are going through as a nation. Women will prevail — because tethering them to subordinate roles is simply no longer possible. (October 2012)

пра дзьвюх маці

Я заўсёды казала, што ў мяне дзьве маці — беларуская вёска, у якой я вырасла, і расейская культура, у якой я выхоўвалася. Як можна ад іх адмовіцца? (Чэрвень 2013)

о двух матерях

Я всегда говорила, что у меня две матери — белорусская деревня, в которой я выросла, и русская культура, в которой я воспитывалась. Как можно от них отказаться? (Июнь 2013)

про двох матерів

Я завжди казала, що в мене дві матері — білоруська глибинка, в якій я виросла, і російська культура, в якій я виховувалася. Як можна від них відмовитись? (Червень 2013)

Two Mothers

I've always said that I had two mothers — one, the Belarusian countryside in which I grew up, and the other, the Russian culture in which I was reared. How can I disavow either of them? (June 2013)

пра беларускую мову

Беларуская мова для мяне — гэта і вясковыя краявіды, і вясковыя бабкі, сярод якіх я расла, празь беларускую мову я пазнавала сьвет жаночага голасу — я ніколі не лічыла і не лічу яе нейкай адсталай ці нясьпелай. (Чэрвень 2013)

о белорусском языке

Белорусский язык для меня — это и деревенские пейзажи, и деревенские бабки, среди которых я росла, через белорусский язык я узнавала мир женского голоса — я никогда не считала и не считаю его каким-то отсталым или незрелым. (Июнь 2013)

про білоруську мову

Білоруська мова для мене — це й сільські краєвиди, і сільські бабці, серед яких я росла, через білоруську мову я пізнавала світ жіночого голосу — я ніколи не вважала і не вважаю її якоюсь відсталою чи незрілою. (Червень 2013)

The Belarusian Language

For me, the Belarusian language is the countryside landscape, and the village grannies in whose midst I was reared. It was through the Belarusian language that I began to recognize the world of the female voice. I've never considered, nor do I consider today, the Belarusian language to be backward or undeveloped. (June 2013)

пра прымітыўнасьць аўтарытарызму

У нашым грамадзтве няма дыялёгу, у нас нейкі камандны стыль ва ўсім. Ну і зразумела, што дыктатура ці любая форма аўтарытарнай улады робіць наша жыцьцё вельмі прымітыўным. Уся піраміда сыходзіцца недзе зьверху на адным чалавеку. Гэта як у партызанскім атрадзе — усё залежыць ад таго, што гэта за чалавек, ад узроўню яго адукацыі, ад узроўню яго разуменьня жыцьця. (Лістапад 2013)

о примитивности авторитаризма

В нашем обществе нет диалога, у нас какой-то командный стиль во всем. Ну и понятно, что диктатура или любая форма авторитарной власти делает нашу жизнь очень примитивной. Вся пирамида сходится где-то наверху на одном человеке. Это как в партизанском отряде — все зависит от того, что это за человек, от уровня его образования, от уровня его понимания жизни. (Ноябрь 2013)

про примітивність авторитаризму

У нашому суспільстві нема діалогу, в нас якийсь командний стиль в усьому. Ну й зрозуміло, що диктатура чи будь-яка форма авторитарної влади робить наше життя дуже примітивним. Ціла піраміда сходиться десь нагорі на одній людині. Це як у партизанському загоні — все залежить від того, що це за людина, від рівня її освіти, рівня розуміння життя. (Листопад 2013)

The Primitive Nature of Authoritarianism

There is no dialogue in our society. Everything is on the order of issuing and obeying commands. It goes without saying that dictatorship, or any form of authoritarian government, makes our lives very primitive. There is but a single individual at the pyramid's apex. Much as things might be in a guerilla battalion, everything depends on this individual's level of education, on his understanding of life. (November 2013)

пра дэградацыю грамадзтва

Я павінна прызнаць, што ў савецкую эпоху — як бы дзіўна гэта ні гучала — мы жылі ў больш эўрапейскім часе. Таму што існавалі нейкія стандарты. Падпадаў Брэжнеў або Машэраў пад гэтыя стандарты ці не — але гэтыя стандарты існавалі. І быў акрэсьлены ўзровень патрабаваньняў да эліты. Я тут не кажу пра савецкую літаратуру, але ўсё ж размова тады ішла пра «чалавека на вырост». А цяпер людзей пакінулі самім сабе, цяпер няма ніякіх аб'яднальных ідэй, акрамя таго, каб выжыць. Трэба прызнаць, што грамадзтва дэградуе. (Лістапад 2013)

о деградации общества

Я должна признать, что в советскую эпоху — как бы странно это ни звучало — мы жили в более европейском времени. Потому что существовали какие-то стандарты. Подходил Брежнев или Машеров под эти стандарты или нет — но эти стандарты существовали. И был определенный уровень требований к элите. Я тут не говорю о советской литературе, но все же речь тогда шла о «человеке навырост». А сейчас людей предоставили самим себе, сейчас нет никаких объединительных идей, кроме того, чтобы выжить. Надо признать, что общество деградирует. (Ноябрь 2013)

про деградацію суспільства

Мушу визнати, що в радянську добу — хоч як дивно це прозвучить — ми жили в більш європейському часі. Тому що існували якісь стандарти. Підпадав Брежнєв або Машеров під ці стандарти чи ні — але ці стандарти існували. І був окреслений рівень вимог до еліти. Я не кажу тут про радянську літературу, але все ж таки мова тоді йшла про «людину на виріст». А тепер людей залишили напризволяще, нині нема ніяких об'єднавчих ідей, крім того, щоб вижити. Треба визнати, що суспільство деградує. (Листопад 2013)

Societal Degradation

This may sound strange but, during the soviet era, we actually lived in a more "European" time than we do now. At least there were standards. Whether or not Brezhnev or Masherov conformed to these standards is another question, but standards there were, and the elites knew what was expected from them. I'm not referring to Soviet literature here, but the emphasis then was on "the growth potential of the individual." Now on the other hand, people are left to fend for themselves. No common ideas — apart from those focusing on survival — unite them. Our society, I have to say, is falling apart. (November 2013)

пра наіўнасьць

Калі прыйшоў гарбачоўскі час, усе людзі рванулі — яны рванулі да нейкага справядлівага, сумленнага жыцьця. Гэта была, безумоўна, ілюзія. Мы тады былі наіўныя, праўда? і тое, што атрымалася, нікому не падабаецца — тое, як усё падзелена; тое, хто сёньня пры ўладзе; тое, якая цяпер улада; тое, што калі ў цябе ёсьць грошы, дык ты чалавек; а калі няма грошай, дык пайшоў ты пад стол і маўчы... (Лістапад 2013)

о наивности

Когда пришло горбачевское время, все люди рванули — они рванули к какой-то справедливой, честной жизни. Это была, безусловно, иллюзия. Мы тогда были наивны, правда? И то, что получилось, никому не нравится — то, как все поделено; то, кто сегодня у власти; то, какая сейчас власть; то, что если у тебя есть деньги, то ты человек, а если нет денег, то пошел ты под стол и молчи... (Ноябрь 2013)

про наївність

Коли прийшла горбачовська доба, всі люди рвонули — вони рвонули до якогось справедливого, чесного життя. Це була, безперечно, ілюзія. Ми тоді були наївні, правда? і те, що вийшло, нікому не подобається — те, як все розділено; ті, хто сьогодні при владі; те, яка нині влада; те, що коли в тебе є гроші, то ти людина, а якщо нема грошей, то пішов під стіл і мовчи… (Листопад 2013)

Naïveté

In the early Gorbachev years, everyone rushed — to a fairer, more conscientious way of living. That was an illusion, of course. We were naïve, weren't we? And nobody's happy with the outcome: how everything is divided; with who's in power and what that power looks like; with the notion that if you have money then you're somebody, and if you don't, then go hide under a rock and keep your mouth shut… (November 2013)

пра нашу ролю

Калі ў 1990-х прыйшла свабода, людзі ня кінуліся чытаць Салжаніцына, асэнсоўваць, што адбылося, слухаць і чытаць беларускіх нацыянальных лідэраў, якія змагаліся ў свой час за Беларусь... Яны пачалі «спрабаваць», езьдзіць, глядзець на сьвет. То бок іх зацікаўленасьць стала вельмі моцна матэрыяльнай. І нам абсалютна ня варта перабольшваць сваю ролю. (Лістапад 2013)

о нашей роли

Когда в 1990-х пришла свобода, люди не бросились читать Солженицына, осмысливать, что произошло, слушать и читать белорусских национальных лидеров, которые боролись в свое время за Беларусь... Они стали «пробовать», ездить, смотреть на мир. То есть их заинтересованность стала очень сильно материальной. И нам абсолютно не стоит преувеличивать свою роль. (Ноябрь 2013)

про нашу роль

Коли в 1990-х прийшла свобода, люди не кинулись читати Солженіцина, осмислювати те, що відбулося, слухати й читати білоруських національних лідерів, котрі свого часу боролися за Білорусь… Вони стали «пробувати», їздити, дивитися світ. Тобто їхня зацікавленість зробилася страшенно матеріальною. І нам абсолютно не слід перебільшувати своєї ролі. (Листопад 2013)

Our Role

When freedom came in the 1990s, not everybody suddenly started to read Solzhenitsyn, or tried to understand what had transpired, or listened to and read the work of Belarusian national leaders who fought for Belarus… What they did instead was to start to "sample" things — travelling, sightseeing. The focus became material well-being. Our role during that time mustn't be overestimated. (November 2013)

пра эўрапейскую мару

Эўропа — гэта выкананая велізарная праца, і то не адным пакаленьнем. Я думаю, што размовы нашых маладых людзей пра Эўропу сьведчаць толькі пра тое, што яны ўяўляюць сабе Эўропу на ўзроўні мітаў. І Эўропу, і сваё месца ў ёй. Я не магу ўявіць, каб у нас пры такой колькасьці дзяцей з анкалягічнымі захворваньнямі не было таварыства мацярок у абарону гэтых дзяцей. У нас няма антыядзернага руху, няма моцнага экалягічнага руху, у нас няма сапраўднага валянтэрства. З гэтага тчэцца арганізм чалавечага жыцьця ў Эўропе. (Лістапад 2013)

о европейской мечте

Европа — это выполненная огромная работа, причем не одним поколением. Я думаю, что разговоры наших молодых людей о Европе свидетельствуют лишь о том, что они представляют себе Европу на уровне мифов. И Европу, и свое место в ней. Я не могу представить, чтобы у нас при таком количестве детей с онкологическими заболеваниями не было общества матерей в защиту этих детей. У нас нет антиядерного движения, нет сильного экологического движения, у нас нет настоящего волонтерства. Из этого ткется организм человеческой жизни в Европе. (Ноябрь 2013)

про європейську мрію

Європа — це виконана величезна робота, і то не одним поколінням. Думаю, розмови наших молодих людей про Європу свідчать тільки про те, що вони собі уявляють Європу на рівні міфів. І Європу, і своє місце в ній. Я не можу уявити, щоб у нас при такій кількості дітей з онкологічними захворюваннями не було товариства матерів на захист цих дітей. У нас нема антиядерного руху, нема сильного екологічного руху, у нас нема справжнього волонтерства. З цього тчеться організм людського життя в Європі. (Листопад 2013)

The European Dream

Europe is a consummate enterprise which was built over many generations. If you hear our young people talk about Europe, you realize that for them it's something on the level of myth. Both Europe itself and their place in it. I still find it inconceivable that with the number of pediatric oncology cases this country has, there are still no mothers' support groups for afflicted children. Nor is there a real anti-nuclear movement, or a green movement, or any volunteerism to speak of. These are the very threads with which the fabric of European life today is woven. (November 2013)

пра апошнія 200 гадоў

Я жыву ў Беларусі, і я лічу сябе беларускай пісьменьніцай. Адначасова я не магу адмовіцца ад расейскай культуры, проста я апынулася ў такім часе, дзе ўсё гэта было зьмяшана, дзе ўсё гэта было як бы ў адным сплаве. І гэта немагчыма так агрэсіўна разьдзяліць. 90% Беларусі гаворыць на расейскай мове. І што вы з гэтым зробіце, нават калі на кожным скрыжаваньні вы будзеце крычаць, што трэба любіць родную мову? Каб любіць родную мову, трэба было па-іншаму пражыць апошнія 200 гадоў. Гэтай магчымасьці ў нашага народу не было. Але гэта ня значыць, што я не павінна яго любіць і паважаць. Проста гэты наш час існуе ў такім раскладзе. (Лістапад 2013)

о последних 200 годах

Я живу в Беларуси, и я считаю себя белорусской писательницей. В то же время я не могу отказаться от русской культуры, просто я оказалась в таком времени, где все это было смешано, где все это было как бы в одном сплаве. И это невозможно так агрессивно разделить. 90% Беларуси разговаривает на русском языке. И что вы с этим сделаете, даже если на каждом перекрестке вы будете кричать, что надо любить родной язык? Чтобы любить родной язык, нужно было по-другому прожить последние 200 лет. Этой возможности у нашего народа не было. Но это не значит, что я не должна его любить и уважать. Просто это наше время существует в таком раскладе. (Ноябрь 2013)

про останні два століття

Я живу в Білорусі і вважаю себе білоруською письменницею. Одночасно я не можу відмовитись від російської культури, просто я опинилася в такому часі, де все це було змішане, все воно було мовби в одному сплаві. І цього не можна так агресивно розмежувати. 90% Білорусі розмовляє російською мовою. І що ви з цим поробите, навіть якщо на кожному перехресті кричатимете, що треба любити рідну мову? Щоб любити рідну мову, треба було інакше прожити останні 200 років. Цієї можливости в нашого народу не було. Але це не значить, що я не повинна його любити й шанувати. Просто цей наш час існує в такому форматі. (Листопад 2013)

The Last 200 Years

I live in Belarus and consider myself a Belarusian writer. At the same time, I can't disavow the Russian culture. I was born in a time when it was all mixed together, all part of the same brew. One can't separate things with such vehemence. Ninety percent of Belarus speaks Russian. What is one to do about that? Scream it from the rooftops that one must love one's native language? To love one's language, one had to have lived differently for the last two hundred years. Our people simply didn't have the chance. But that doesn't mean I shouldn't love and respect the language. It's just that our time exists in this format. (November 2013)

пра ўласны жанр

Мне заўсёды цікава — чаму ў паэта ніколі не пытаюць, чаму ён ня піша прозы? А ў мяне заўсёды пытаюць — а чаму вы ўсё ж так пішаце? Гэта мой жанр, з кніжкі ў кніжку я яго крыху мяняю, шмат што ўдасканальваю, нечага шукаю ў ім. Зразумела, я буду пісаць далей у гэтым жанры. Можна назваць гэты жанр «раманам галасоў», як называў яго мой настаўнік Алесь Адамовіч, або «саборным раманам»... Бо мне здаецца, што мы жывём у вельмі хуткім часе, і чалавек не пасьпявае ў гэтым часе сам за сабой. І толькі стварыўшы такі калектыўны партрэт, нам удаецца хаця б часткова даць вобраз часу. Я не хачу здраджваць самой сабе. (Лістапад 2013)

о собственном жанре

Мне всегда интересно — почему у поэта никогда не спрашивают, почему он не пишет прозы? А у меня всегда спрашивают — а почему вы все же так пишете? Это мой жанр, от книжки к книжке я его немного меняю, многое совершенствую, что-то ищу в нем. Разумеется, я буду писать дальше в этом жанре. Можно назвать этот жанр «романом голосов», как называл его мой учитель Алесь Адамович, или «соборным романом»... Потому что мне кажется, что мы живем в очень быстрое время, и человек не успевает в этом времени сам за собой. И только создав такой коллективный портрет, нам удается хотя бы частично дать образ времени. Я не хочу изменять самой себе. (Ноябрь 2013)

про власний жанр

Мені завжди цікаво — чому в поета ніколи не питають, чому він не пише прози? А мене завжди питають — а чому ви все ж таки так пишете? Це мій жанр, від книжки до книжки я його трохи міняю, багато що вдосконалюю, щось шукаю в ньому. Розуміється, я й далі писатиму в цьому жанрі. Можна назвати цей жанр «романом голосів», як називав його мій учитель Алєсь Адамовіч, або «соборним романом»… Бо мені здається, що ми живемо в дуже швидкому часі, і людина в цьому часі не встигає сама за собою. І лиш створивши такий колективний портрет, нам вдається бодай почасти дати образ часу. Я не хочу зраджувати сама собі. (Листопад 2013)

Her Own Literary Genre

I'm always curious — why doesn't anybody ever ask the poet why he doesn't write prose? Yet I am constantly asked, "Why do you write the way you do?" Because it's my genre. From book to book, I might change it a bit, polish it up, search for something within. But it goes without saying that I will continue to write in this genre. One might call this genre "a novel of voices," as my teacher Ales Adamovich referred to it. Or perhaps "a collective novel." We live in a very fast time, one in which one falls behind oneself. And only by creating this kind of collective portrait do we have the opportunity to at least partially capture the essence of this fast-paced time. I don't want to betray my own self. (November 2013)

пра ўтопію

«Утопія» гаварыла на расейскай мове, і вось зрабіць мой праект, як я яго сабе ўяўляла, можна было толькі на расейскай мове... Калі б я напісала гэтую сваю «мастацкую энцыкляпэдыю», назавем яе так, на беларускай мове, гэта была б няпраўда. Не гаварыў у савецкі час народ тут на беларускай мове. (Лістапад 2013)

об утопии

«Утопия» говорила на русском языке, и вот сделать мой проект, как я его себе представляла, можно было только на русском языке... Если бы я написала эту свою «художественную энциклопедию», назовем ее так, на белорусском языке, это была бы неправда. Не говорил в советское время народ тут на белорусском языке. (Ноябрь 2013)

про утопію

«Утопія» говорила російською мовою, і от зробити мій проект, як я його собі уявляла, можна було тільки російською… Якби я писала цю свою «художню енциклопедію», назвімо її так, білоруською мовою, це була б неправда. Не говорив у радянський час тут народ білоруською. (Листопад 2013)

Utopias

The “Utopia” spoke Russian, so to accomplish my project the way I had imagined it required that it be written in Russian. Had I written this “artistic encyclopedia” — let’s call it that — in the Belarusian language, it would have been a lie. In soviet times, people here did not speak Belarusian. (November 2013)

пра Беларусь

Беларусь — гэта там, дзе я расла, я іншых людзей проста ня ведаю. На самым пачатку, калі пасьля студэнцтва я працавала ў газэце, падзеі вясковага жыцьця былі маімі ўлюбёнымі тэмамі. Чалавек, які вырас сярод усяго гэтага, можа ставіцца да яго толькі зь любоўю. (Лістапад 2013)

о Беларуси

Беларусь — это там, где я росла, я других людей просто не знаю. В самом начале, когда после студенчества я работала в газете, события деревенской жизни были моими любимыми темами. Человек, который вырос среди всего этого, может относиться к нему только с любовью. (Ноябрь 2013)

про Білорусь

Білорусь — це там, де я росла, я інших людей просто не знаю. Насампочатку, коли після студій я працювала в газеті, події сільського життя були моїми улюбленими темами. Людина, яка серед цього всього зросла, може ставитись до нього тільки з любов'ю. (Листопад 2013)

Belarus

Belarus is where I grew up; I simply know no other people. In the very beginning, soon after I graduated and was working at a newspaper, the events of village life were my favorite subject. When one has grown up in that milieu, one cannot help but approach it with love. (November 2013)

пра нацыянальнасьць

У Чарнобылі адбыўся пераварот усёй маёй сьвядомасьці. Раптам я чую аповед бортніка, што пчолы тыдзень не вылазілі з вульляў. Яны ведалі, мы — не. Рыбакі распавядалі, што чарвяка не маглі дастаць зь зямлі, чарвякі сышлі ўглыб. Нядаўна я была ў чарнобыльскай зоне — са школы выбягаюць ваўкі. Зь іншага памяшканьня — статак кабаноў. Першае ўражаньне, што ты не беларуска, не расейка, не француужанка, а прадстаўнік біявіду, які можа зьнікнуць, як мятлік. Я прыехала адтуль з пачуцьцём яднаньня і з абсалютна касмапалітычным поглядам. Я зразумела, што ёсьць зямля, чалавек — і ўсё. Наша нацыянальнасьць — чалавек. (Люты 2014)

о национальности

В Чернобыле произошел переворот всего моего сознания. Вдруг я слышу рассказ пчеловода, что пчелы неделю не вылезали из ульев. Они знали, мы — нет. Рыбаки рассказывали, что червяка не могли достать из земли, черви ушли вглубь. Недавно я была в чернобыльской зоне — из школы выбегают волки. Из другого помещения — стадо кабанов. Первое впечатление, что ты не белоруска, не русская, не француженка, а представитель биовида, который может исчезнуть, как бабочка. Я приехала оттуда с чувством единения и с абсолютно космополитичным взглядом. Я поняла, что есть земля, человек — и всё. Наша национальность — человек. (Февраль 2014)

про національність

У Чорнобилі відбувся переворот всієї моєї свідомости. Раптом чую розповідь пасічника, що бджоли тиждень не вилазили з вуликів. Вони знали, ми — ні. Рибалки розповідали, що черв’яка не могли добути з землі, черв’яки пішли вглиб. Недавно була в чорнобильській зоні — зі школи вибігають вовки. З іншого приміщення — стадо диків. Перше враження, що ти не білоруска, не росіянка, не француженка, а представник біовиду, який може щезнути, мов метелик. Я приїхала звідти з почуттям єднання і з абсолютно космополітичним поглядом. Я зрозуміла, що є земля, людина — і все. Наша національність — людина. (Лютий 2014)

Nationality

My consciousness was completely upended in Chernobyl. Suddenly I hear the testimony of the beekeeper. He tells me that for an entire week his bees failed to leave the hive. They knew— we didn't. Fishermen recount how, try as they might, they couldn't extricate worms from the earth, so deep within the ground had they burrowed themselves. Not long ago, I returned to the Chernobyl zone. I saw wolves running out of an abondoned school building. From another building, it was a pack of wild boars. I instantly thought to myself, "I am neither Belarusian nor Russian nor French. What I am is a member of the biosphere, one who might disappear at any instant." I returned from there with a sense of oneness, with a positively cosmopolitan point of view. I understood that there is the earth, and that there is man. And that's it. Our ethnicity is — member of the human race. (February 2014)

пра выбар

Самая галоўная бітва адбываецца не на барыкадах, не на Плошчы, не на Майдане. Самая галоўная бітва адбываецца, калі чалавек вырашае, ідзе ён на Майдан ці не ідзе, выдае ён кнігу ці не выдае, выганяе ён студэнта, які быў на Плошчы, ці не, студэнт вырашае, іду я на Плошчу ці не. (Люты 2014)

о выборе

Самая главная битва происходит не на баррикадах, не на Площади, не на Майдане. Самая главная битва происходит, когда человек решает, идет он на Майдан или не идет, издает он книгу или не издает, выгоняет он студента, который был на Площади, или нет, студент решает, иду я на Площадь или нет. (Февраль 2014)

про вибір

Найголовніша битва відбувається не на барикадах, не на Площі, не на Майдані. Найголовніша битва відбувається, коли людина вирішує, йде вона на Майдан чи не йде, видає вона книжку чи не видає, виганяє вона студента, який був на Площі, чи ні, студент вирішує, йти йому на Площу чи ні. (Лютий 2014)

Choosing

The main battle takes place neither on the barricades, nor on the square, nor on the Majdan. The main battle takes place at the moment of decision: Am I going to the Majdan or not? Am I going to publish a book or not? Am I going to expel a student for demonstrating on the square or not? A student is making a decision to go to the square or not? (February 2014)

пра прафэсію пісьменьніка

У мяне шчасьлівая прафэсія, яна супадае з тым, што чалавек наогул павінен рабіць у жыцьці: абдумваць нейкія рэчы, гаварыць пра іх зь іншымі, з самім сабой. Такой прафэсіі можна толькі пазайздросьціць. Хоць, як казаў Ільля Эрэнбург, прафэсія цудоўная, толькі паміраем як шахцёры, у такой колькасьці. (Люты 2014)

о профессии писателя

У меня счастливая профессия, она совпадает с тем, что человек вообще должен делать в жизни: обдумывать какие-то вещи, говорить о них с другими, с самим собой. Такой профессии можно только позавидовать. Хотя, как говорил Илья Эренбург, профессия прекрасна, только умираем как шахтеры, в таком количестве. (Февраль 2014)

про професію письменника

У мене щаслива професія, вона збігається з тим, що людина взагалі має в житті робити: обдумувати якісь речі, розмовляти про них з іншими, з собою самим. На таку професію можна хіба позаздрити. Хоча, як казав Ілля Еренбург, професія прекрасна, тільки помираємо як шахтарі, таким самим числом. (Лютий 2014)

The Writer's Profession

I have a great job because it allows me to do what a person should be doing anyway — thinking about issues, discussing them with others, mulling them internally. One can only be envious of such a profession. Although, as Ilya Erenburg once noted, the profession is wonderful, but we perish at the rate of mine workers. (February 2014)

пра перамогу над камунізмам

Тым, хто старэйшы, я хацела б сказаць: ня трэба адчайвацца. Усё ж галоўнае мы зрабілі: камунізм пераможаны. А маладым людзям я хацела б сказаць: рыхтуйцеся да будучыні, яна ўсё адно прыйдзе. Будзе эўрапейская будучыня. Але рыхтуйце сябе — гэты час вельмі жорсткі. (Люты 2014)

о победе над коммунизмом

Тем, кто старше, я хотела бы сказать: не надо отчаиваться. Все-таки главное мы сделали: коммунизм побежден. А молодым людям я хотела бы сказать: готовьтесь к будущему, оно все равно придет. Будет европейское будущее. Но готовьте себя — это время очень жестокое. (Февраль 2014)

про перемогу над комунізмом

Тим, хто старший, я хотіла б сказати: не треба розпачувати. Все-таки найголовніше ми зробили: комунізм переможено. А молодим людям хотіла б сказати: готуйтесь до майбутнього, воно все одно прийде. Буде європейське майбутнє. Але готуйте себе — цей час дуже жорстокий. (Лютий 2014)

The Defeat of Communism

To my elders I would say: do not despair, for we succeeded in accomplishing the most important of tasks — communism has been defeated. To those younger than myself I would suggest: prepare yourselves for the future, because it's on its way. And that future will be a European one. But prepare yourselves: times are hard. (Febuary 2014)

пра тонкі слой культуры

У сьвеце ідзе барацьба дабра і зла. І ніякая тэхналёгія нас ад гэтага не ўратуе. Людзі, якія былі ў лягерах, на вайне, казалі мне, што культура — гэта тонкі слой. У лягеры ён зьлятае за дзесяць дзён. На вайне — яшчэ хутчэй. Вось тэма, якая мяне заўжды хвалюе: як дапамагчы чалавеку ўтрымаць у сабе чалавека. (Люты 2014)

о тонком слое культуры

В мире идет борьба добра и зла. И никакая технология нас от этого не спасет. Люди, которые были в лагерях, на войне, говорили мне, что культура — это тонкий слой. В лагере он слетал за десять дней. На войне — еще быстрее. Вот тема, которая меня всегда волнует: как помочь человеку удержать в себе человека. (Февраль 2014)

про тонкий шар культури

У світі йде боротьба добра й зла. І жодна технологія нас від цього не врятує. Люди, які були в таборах, на війні, казали мені, що культура — це тонкий шар. У таборі він злітав за десять днів. На війні — ще швидше. Ось тема, що завжди мене хвилює: як допомогти людині втримати в собі людину. (Лютий 2014)

Culture's Thin Veneer

There is a war between good and evil in the world, and no technology will save us from that. Labor camp and war survivors alike have told me that the veneer of culture is thin. In the camps, it falls away within 10 days; on the battlefield, even sooner. Here's a question that always haunts me: How can we help man preserve his humanity? (February 2014)

пра Пуціна ў расейцах

Гэтае жаданьне маленькай пераможнай вайны вельмі глыбока сядзела. І гэтае імпэрскае пачуцьцё, «вялікая Расея», каб нас зноў баяліся. На жаль, тлумачэньні самыя банальныя. Але гэта не адзін Пуцін. Гэта насамрэч Пуцін у кожным з расейцаў. Я, напрыклад, страціла вельмі шмат расейскіх сяброў, бо не магла падзяліць іх патрыятызму, іх узрушанасьці ад слова «аншлюс», «анэксія». Я чалавек маленькай нацыі, і мы зусім пазбаўленыя гэтых пачуцьцяў. (Красавік 2014)

о Путине в россиянах

Это желание маленькой победоносной войны очень глубоко сидело. И это имперское чувство, «великая Россия», чтобы нас опять боялись. К сожалению, объяснения самые банальные. Но это не один Путин. Это на самом деле Путин в каждом из россиян. Я, например, потеряла очень много русских друзей, потому что не могла разделить их патриотизм, их возбуждение от слова «аншлюс», «аннексия». Я человек маленькой нации, мы совершенно лишены этих чувств. (Апрель 2014)

про Путіна в росіянах

Це бажання маленької переможної війни дуже глибоко сиділо. І це імперське почуття, «велика Росія», щоб нас знову боялись. На жаль, пояснення вкрай банальні. Але це не сам Путін. Це насправді Путін у кожному з росіян. Я, наприклад, втратила дуже багатьох російських друзів, тому що не могла відмежувати їхнього патріотизму, їхнього запалу від слів «аншлюс», «анексія». Я людина маленької нації, і ми цілковито позбавлені цих почуттів. (Квітень 2014)

The Putin in All Russians

The desire for a small victorious war was deeply entrenched. So was the sense of empire, of a "Great Russia," a desire to once again be feared by others. The reasons, unfortunately, are the most banal ones. Yet it wasn't Putin's doing alone; it was the Putin in every Russian. I, for instance, lost very a lot of Russian friends simply because I couldn't share in their patriotism, their arousal upon hearing the words "anschluss" or "annexation." I am a member of a small nation; we are utterly devoid of such feelings. (April 2014)

пра мову як супраціў

Мяне вельмі радуе цяперашняя цікавасьць да беларускай мовы, столькі людзей запісваецца на курсы. На сёньняшні момант — гэта форма супраціву. (Красавік 2014)

о языке как сопротивлении

Меня очень радует нынешний интерес к белорусскому языку, столько людей записывается на курсы. На сегодняшний момент — это форма сопротивления. (Апрель 2014)

про мову як спротив

Мене дуже тішить нинішній інтерес до білоруської мови, стільки людей записується на курси. На сьогоднішній момент — це форма спротиву. (Квітень 2014)

Language as Resistance

The resurgence of interest in the Belarusian language makes me very happy. So many people are signing up for lessons. In the current environment — this is a form of resistance. (April 2014)

пра прыклад

Украіна сёньня — прыклад для ўсіх нас. Вось гэтае жаданьне разьвітацца зь мінулым канчаткова — вартае павагі. Ва Ўкраіне адбываецца штосьці галоўнае для ўсіх нас, галоўны адказ на нейкія пытаньні, а ў нас не хапала сіл, ні інтэлектуальных, ні народных. А яны гэта зрабілі, хаця ім дорага гэта абышлося. (Верасень 2014)

о примере

Украина сегодня — пример для всех нас. Вот это желание распрощаться с прошлым окончательно — достойно уважения. В Украине происходит что-то главное для всех нас, главный ответ на какие-то вопросы, а у нас не хватало сил, ни интеллектуальных, ни народных. А они это сделали, хотя им дорого это обошлось. (Сентябрь 2014)

про приклад

Україна сьогодні — приклад для всіх нас. Ось це прагнення розпрощатися з минулим остаточно — гідне пошани. В Україні відбувається щось головне для всіх нас, головна відповідь на якісь питання, а в нас не вистачало сил, ні інтелектуальних, ні народних. А вони це зробили, хоч їм це дорого обійшлося. (Вересень 2014)

Example

Ukraine today is an example for all of us. This yearning to, for once and for all, say goodbye to the past is worthy of respect. What is happening in Ukraine today is important for all of us; vital answers to certain questions are being sought. We (here in Belarus) didn't have the strength to pose these questions — neither the intellectual strength nor the strength of numbers. The Ukrainians did, though the price they have paid for that has been a dear one. (September 2014)

пра дом

Я хачу жыць дома, мне тут падабаецца, мне падабаюцца нашы людзі. Каб пісаць, трэба жыць тут. Хаця тое, што адбываецца вакол, палохае мяне. (Верасень 2014)

о доме

Я хочу жить дома, мне здесь нравится, мне нравятся наши люди. Чтобы писать, надо жить здесь. Хотя то, что происходит вокруг, пугает меня. (Сентябрь 2014)

про дім

Я хочу жити вдома, мені тут подобається, мені подобаються наші люди. Щоб писати, треба жити тут. Хоча те, що діється довкола, мене лякає. (Вересень 2014)

Home

I want to continue to live here at home; I like it here, I like our people. In order to write, I have to live here. Although I am frightened by the things that are happening. (September 2014)

пра рознасьць мэнталітэтаў

Нядаўна прыехала з Масквы і была вельмі ўзрушаная. Быццам бы разумныя людзі, інтэлектуалы, пісьменьнікі — і адкуль гэты патрыятычны чад, гэтая нянавісьць і да Эўропы, нянавісьць і да мінулага, і да таго, што адбылося? Гэта страшна.
Мне падаецца, у беларусаў гэта ўсё ня так. Побач з намі Эўропа, мы вельмі патрыярхальная краіна, і хрысьціянская культура адыгрывае сваю станоўчую ролю. У нас няма гэтай стыхійнасьці, гэтай вольнасьці нават у мэнталітэце. Гэта ўсё ж іншы сьвет.
(Верасень 2014)

о разнице менталитетов

Недавно приехала из Москвы и была очень встревожена. Вроде бы умные люди, интеллектуалы, писатели — и откуда этот патриотический угар, эта ненависть и к Европе, ненависть и к прошлому, и к тому, что произошло? Это страшно. Мне кажется, у белорусов это не так. Рядом с нами Европа, мы очень патриархальная страна, и христианская культура играет свою положительную роль. У нас нет этой стихийности, этой вольности даже в менталитете. Это все же другой мир.
(Сентябрь 2014)

про різницю менталітетів

Нещодавно приїхала з Москви дуже схвильована. Начебто розумні люди, інтелектуали, письменники — і звідки цей патріотичний чад, ця ненависть і до Європи, ненависть і до минулого, і до того, що сталося? Це страшно. Мені здається, в білорусів це не так. Поруч із нами Європа, ми дуже патріархальна країна, і християнська культура грає свою позитивну роль. Ми не маємо цієї стихійности, цієї сваволі навіть в менталітеті. Це все-таки інший світ. (Вересень 2014)

Two Different Mentalities

I recently returned from a visit to Moscow rather shaken. These are smart people I'm talking about, intellectuals, writers. Where on earth did their noxious patriotic fervor come from? This hatred for Europe, for the past, for all that has transpired? It's horrifying. Things are quite different in Belarus. Europe is right next door. We are a very patriarchal country. Christian culture plays a positive role. We are not as abrupt, not as free, even in the way we think. It really is a different world. (September 2014)

пра жорсткасьць

Я думаю, што ў нашай культуры няма ніякага іншага досьведу, апрача досьведу гвалту. У нас няма досьведу радасьці, досьведу жыцьця, культуры радасьці, культуры жыцьця. У нас толькі досьвед гвалту, выжываньня, агулам — толькі ваенны досьвед. Сёньня і людзі паводзяць сябе гэтаксама: паміж імі нейкія жорсткія дачыненьні. Дастаткова ўвайсьці ў тралейбус ці мэтро — і гэтая жорсткасьць і страх там разьлітыя ў паветры. Я вось жыву побач з маленькай цэркаўкай і бачыла, як сьвятар асьвячаў дарагія машыны. А пасьля гэтага да іх уладальнікаў падышоў бомж. І яны, якія, здавалася, толькі што дакрануліся да Бога, пачалі яго гнаць зь нецэнзурнай лаянкай прэч. (Красавік 2015)

о жестокости

Я думаю, что в нашей культуре нет никакого другого опыта, кроме опыта насилия. У нас нет опыта радости, опыта жизни, культуры радости, культуры жизни. У нас только опыт насилия, выживания, в общем — только военный опыт. Сегодня и люди ведут себя так же: между ними какие-то жесткие отношения. Достаточно войти в троллейбус или метро — и эта жесткость и страх там разлиты в воздухе. Я вот живу рядом с маленькой церквушкой и видела, как священник освящал дорогие машины. А после этого к их владельцам подошел бомж. И они, те, кто, казалось, только что прикоснулся к Богу, начали его гнать с нецензурной бранью прочь. (Апрель 2015)

про жорстокість

Я думаю, що в нашій культурі нема ніякого іншого досвіду, крім досвіду насильства. У нас нема досвіду радости, досвіду життя, культури радости, культури життя. У нас тільки досвід насильства, виживання, в сумі — тільки воєнний досвід. Сьогодні й люди так само поводяться: між ними якісь жорсткі стосунки. Досить зайти в тролейбус чи метро — і ці жорстокість і страх там розлито в повітрі. Я от живу поруч з невеличкою церковцею і бачила, як священик святив дорогі авта. А потім до їх власників підійшов бомж. І ті, хто щойно, здавалось, доторкнувся до Бога, стали його гнати нецензурною лайкою геть. (Квітень 2015)

Brutality

In my opinion, ours is a culture of violence; it is our essential experience. We have no experience of joy, life, a culture of joy, a culture of life. All we have in our experience is violence and struggle, only the war experience. And today, people behave accordingly; there is a certain brutality in their relations. One need only enter a tram or a metro car: brutality and fear are in the air.
I live not too far away from a small church. Recently I noticed the parish priest out on the curb, blessing some expensive looking cars while their owners looked on. And then a homeless man approached the car owners. Moments ago silently pious in the presence of God, they now shooed the vagrant away in a blue streak of four-letter words. (April 2015)

пра час Украіны

Ва Ўкраіне адчуваецца дух часу, адчуваецца дух акрыялай нацыі, якая ня хоча, каб яе зацягвала ў расейскую яміну. Я хацела б верыць, што ў іх гэта атрымаецца, што ня ўдасца расейскаму сярэднявеччу, якое сёньня пачалося, зацягнуць украінцаў у стары час. (Травень 2015)

о времени Украины

В Украине чувствуется дух времени, дух воспрянувшей нации, которая не хочет, чтобы ее затягивало в русскую воронку. Я хотела бы верить, что у них это получится, что не удастся русскому средневековью, которое сегодня началось, затащить украинцев в старое время. (Май 2015)

про час України

В Україні відчувається дух часу, відчувається дух оновленої нації, яка не хоче, щоб її затягували в російську яму. Я хотіла б вірити, що в них це вийде, що не вдасться російському середньовіччю, яке сьогодні почалося, затягти українців у старий час. (Травень 2015)

Ukraine's Time

The spirit of the time is palpable in Ukraine. It is the spirit of a nation reborn, one that rails at being dragged into the Russian crater. I'd like to believe that they will prevail, that they will avoid the "dark age" into which Russia has been plunged, that Ukrainians will not not be dragged back in time. (May 2015)

пра Сталіна

Сталін магутным каўпаком лёг на нашу сьвядомасьць — і, як высьвятляецца, гэты каўпак аж дагэтуль прыціскае і новыя пакаленьні, і валадароў, і масавую сьвядомасьць. Мы бачым, што пачынаецца новае адраджэньне Сталіна. І, вядома, наша ўяўленьне пра сьвет было моцна звужанае, сьвет дзяліўся толькі на ахвяры і катаў, а сьвет насамрэч нашмат больш складаны. (Травень 2015)

о Сталине

Сталин мощным колпаком лег на наше сознание — и, как выясняется, этот колпак до сих пор прижимает и новые поколения, и властителей, и массовое сознание. Мы видим, что начинается новое возрождение Сталина. И, конечно, наше представление о мире было сильно сужено, мир делился только на жертвы и палачей, а мир на самом деле куда более сложен. (Май 2015)

про Сталіна

Сталін потужним ковпаком ліг на нашу свідомість — і, як виявляється, цей ковпак досі тисне й на нові покоління, і на можновладців, і на масову свідомість. Бачимо, що починається нове відродження Сталіна. І звичайно, наше уявлення про світ було вельми завужене, світ ділився тільки на жертви і катів, а світ насправді куди складніший. (Травень 2015)

Stalin

Stalin weighed on our minds like a heavy colossus; as it turns out, he continues to oppress the consciousness of current generations as well — its leaders and the masses alike. We're seeing a new Stalin resurgence beginning to take hold. Clearly, our conception of the world was severely narrowed; the world was divided only along the lines of victims and executioners, and it is of course a far more complicated world than that. (May 2015)

пра эліту

Самая складаная праблема, што ў нас засталася ад савецкага часу, — гэта, вядома, сьвядомасьць чалавека. І ўлада, і эліта, і грамадзтва аказаліся няздольнымі пабудаваць новую дзяржаву, абжыць новыя ідэі, як гэта зрабілі нашы суседзі — тая самая Прыбалтыка, тыя самыя Чэхія і Польшча... Там эліта паволі робіць сваю працу, яна выпрацоўвае новыя ідэі. Як мне сказаў адзін польскі рэжысэр, «ваша эліта пабегла да рэштак са стала алігархаў, а ў нас алігархі хочуць, каб мы іх запрасілі да свайго стала» — мастак у гэтых сусьветах займае цалкам рознае месца. (Травень 2015)

об элите

Самая сложная проблема, что у нас осталось от советского времени, — это, конечно, сознание человека. И власть, и элита, и общество оказались неспособными построить новое государство, обжить новые идеи, как это сделали наши соседи — та же Прибалтика, те же Чехия и Польша... Там элита потихоньку делает свою работу, она производит новые идеи. Как мне сказал один польский режиссер, «ваша элита побежала к остаткам со стола олигархов, а у нас олигархи хотят, чтобы мы их пригласили к своему столу» — художник в этих мирах занимает совершенно разное место. (Май 2015)

про еліту

Найскладніша проблема, що лишилася нам від радянського часу, — це, звичайно, людська свідомість. І влада, й еліта, і суспільство виявились неспроможними побудувати нову державу, обжити нові ідеї, як це зробили наші сусіди — та ж таки Прибалтика, та ж таки Чехія й Польща… Там еліта потихеньку робить свою роботу, вона виробляє нові ідеї. Як мені сказав один польський режисер, «ваша еліта побігла до решток зі столу олігархів, а в нас олігархи хочуть, щоб ми їх запросили до свого столу» — митець у цих світах посідає геть різне місце. (Травень 2015)

The Elites

The soviet era's most complex legacy is, without a doubt, the question of consciousness. Our government, our elites, our society were incapable of building a new state or assimilating new ideas the way our neighbors did. The elites in neighboring countries like the Baltics or the Czech Republic or Poland all go quietly about their work, developing new ideas. As one Polish director once told me: "Your elites rushed to a place at the leftover-strewn table of the oligarchs. In our country, the oligarchs want us to invite them to a seat at our table." The artist occupies a completely different place in those universes. (May 2015)

пра радзіму

Я люблю беларускі народ, я люблю расейскі народ, мае сваякі ўсе з боку бацькі былі беларусы, мой любімы дзядуля, і наогул я ў чацьвёртым пакаленьні вясковы настаўнік, мой прадзед вучыўся разам зь Якубам Коласам, так што я адчуваю, што гэта мая радзіма, мая зямля. І разам з тым мая бабуля, мая маці — яны ўкраінцы. Я вельмі люблю Ўкраіну. (Кастрычнік 2015)

о родине

Я люблю белорусский народ, я люблю русский народ, мои родственники все со стороны отца были белорусы, мой любимый дедушка, и вообще я в четвертом поколении сельский учитель, мой прадед учился вместе с Якубом Коласом, так что я чувствую, что это моя родина, моя земля. И в то же время моя бабушка, моя мать — они украинцы. Я очень люблю Украину. (Октябрь 2015)

про батьківщину

Я люблю білоруський народ, я люблю російський народ, мої родичі з батькової сторони всі були білоруси, мій коханий дідусь, і взагалі я в четвертому поколінні сільський учитель, мій прадід вчився разом з Якубом Коласом, тож я відчуваю, що це моя батьківщина, моя земля. І разом з тим моя бабуся, моя мама — вони українці. Я дуже люблю Україну. (Жовтень 2015)

The Motherland

I love the Belarusian people and I love the Russian people. All of my relatives on my father's side were Belarusian… my beloved grandfather. I am a fourth generation village school teacher. My great-grandfather went to school with Jakub Kolas. I say all of this because I have a very keen awareness that this is my motherland, my country. At the same time, my grandmother and my mother were Ukrainian, and I also very much love Ukraine. (October 2015)

пра Адамовіча і Быкава

У першую чаргу я б, вядома, сказала дзякуй маім настаўнікам: Адамовічу і Быкаву. Вось гэта мае настаўнікі. І Быкаў, які быў прыкладам такой чалавечай стойкасьці, і Алесь Адамовіч, які, вось як ставяць голас, я б сказала, ён паставіў мне машыну мысьленьня, гэты чалавек. Я нікога роўнага яму ў беларускай культуры ня ведаю, па эўрапейскім размаху. (Кастрычнік 2015)

об Адамовиче и Быкове

В первую очередь я бы, конечно, сказала спасибо моим учителям: Адамовичу и Быкову. Вот это мои учителя. И Быков, который был примером такой человеческой стойкости, и Алесь Адамович, который, вот как ставят голос, я бы сказала, что он поставил мне машину мышления, этот человек. Я никого равного ему в белорусской культуре не знаю, по европейскому размаху. (Октябрь 2015)

про Адамовіча й Бикава

Насамперед я б, звичайно, подякувала моїм учителям: Адамовічу й Бикаву. Оце мої вчителі. І Бикав, котрий був прикладом такої людської стійкості, і Алєсь Адамовіч, котрий, от як ставлять голос, я б сказала, він поставив мені машину мислення, цей чоловік. Я нікого рівного йому в білоруській культурі не знаю, за європейським розмахом. (Жовтень 2015)

Adamovich and Bykau

First of all, I'd say thank you to my teachers — Adamovich and Bykau. It was they who were my teachers. Bykau was such a wonderful example of human fortitude. As for Adamovich, much as the voice teacher "places" his student's voice, this man placed within me a "thinking machine". I know of no one in Belarusian culture who is his equal on a European scale. (October 2015)

пра чалавека, які прыйдзе

Гісторыя «чырвонага чалавека» яшчэ будзе доўгая і без крыві не абыдзецца. І ва Ўкраіне, і ў нас. Прыйдзе проста чалавек, як ва ўсім сьвеце. А калі гэта будзе — гэта вялікае пытаньне. Мы трапілі ў прамежкавы час. Адчуваньне, што гэта будзе доўга і цяжка. (Сьнежань 2015)

о человеке, который придет

История «красного человека» еще будет долгая, и без крови не обойдется. И в Украине, и у нас. Придет просто человек, как во всем мире. А когда это будет — большой вопрос. Мы попали в промежуточное время. Ощущение, что это будет долго и трудно. (Декабрь 2015)

про людину, яка прийде

Історія «червоної людини» буде ще довга і без крові не обійдеться. І в Україні, і в нас. Прийде просто людина, як в усьому світі. А коли це буде — велике питання. Ми потрапили в проміжний час. Відчуття, що це буде довго й трудно. (Грудень 2015)

The Man of the Future

The story of the "Red man" is bound to be a long one, and bloody — both here (in Belarus) and in Ukraine. Ultimately, however, just a "regular man" will emerge, much as he exists everywhere else on the planet. The big question is how long will it take for this to happen. We wound up in a time of transition. I have a feeling it'll be a long and difficult wait. (December 2015)

пра спынены час Беларусі

Што тычыцца Беларусі, то тут увогуле час спынены. Вядома, «эфэкт травы» ёсьць, нешта адбываецца і з моладзьдзю, і з грамадзтвам. Нешта робіцца, нешта будуецца, але ўсё гэта шалёна павольна. Можаце ўявіць, калі б нашае грамадзтва прыйшло ў рух? Колькі ўсяго было б цікавага, як бы мы маглі рвануць. Гэтага не адбываецца 20 гадоў. А што такое сёньня страціць 20 гадоў? Калі распаўся Саюз, у Беларусі былі такія шанцы! Цяпер гэтых шанцаў ужо няма. (Сьнежань 2015)

об остановленном времени Беларуси

Что касается Беларуси, то здесь вообще время остановлено. Конечно, «эффект травы» есть, что-то происходит и с молодежью, и с обществом. Что-то делается, что-то строится, но все это безумно медленно. Можете представить, если бы наше общество пришло в движение? Сколько всего было бы интересного, как бы мы могли рвануть. Этого не происходит 20 лет. А что такое сегодня потерять 20 лет? Когда распался Союз, у Беларуси были такие шансы! Сейчас этих шансов уже нет. (Декабрь 2015)

про спинений час Білорусі

Щодо Білорусі, то тут час взагалі спинений. Звичайно, «ефект трави» є, щось відбувається і з молоддю, і з суспільством. Щось робиться, щось будується, але все це безумно повільно. Можете уявити, якби наше суспільство прийшло в рух? Скільки всього було б цікавого, як би ми могли рвонути. Цього не відбувається 20 років. А що таке сьогодні втратити 20 років? Коли розпався Союз, у Білорусі були такі шанси! Тепер цих шансів уже нема. (Грудень 2015)

Belarus's Stopped Time

As for Belarus, time here was stopped altogether. Nevertheless, much as grass continues to grow even through cracks in the pavement, there are signs of activity — among youth, in broader society. Something's getting accomplished here, something's being built there. But it's all happening at a maddeningly slow pace. Can you imagine what it would be like if our society really started moving? So much exciting could be accomplished, if we could only get started. But this hasn't been allowed to happen for twenty years, and twenty years is quite a chunk of time to lose these days. When the Soviet Union collapsed, Belarus had so many chances! Those chances are no more. (December 2015)

пра новых людзей

Нам усё ж патрэбны Вацлаў Гавэл. Чалавек, які ішоў бы наперадзе. Нельга ісьці на повадзе ў масавай сьвядомасьці. У нас ёсьць моцныя людзі. Трэба даць шанец грамадзтву прыйсьці ў рух, загаварыць, выбіраць. Тады і зьявіцца гэты чалавек. Але я ўпэўненая, што калі б былі сумленныя і свабодныя выбары, калі б быў не ручны, а сапраўдны парлямэнт, мы б пабачылі абсалютна новых людзей — цікавых, моцных. (Сьнежань 2015)

о новых людях

Нам все же нужен Вацлав Гавел. Человек, который шел бы впереди. Нельзя идти на поводу у массового сознания. У нас есть сильные люди. Надо дать шанс обществу прийти в движение, заговорить, выбирать. Тогда и появится этот человек. Но я уверена, что если бы были честные и свободные выборы, если бы был не ручной, а настоящий парламент, мы бы увидели абсолютно новых людей — интересных, сильных. (Декабрь 2015)

про нових людей

Нам все-таки потрібен Вацлав Гавел. Людина, яка йшла б попереду. Не можна йти на повідку в масової свідомості. У нас є сильні люди. Треба дати шанс суспільству прийти в рух, заговорити, вибирати. Тоді й з'явиться ця людина. Але я певна, що якби були чесні й вільні вибори, якби був не ручний, а справжній парламент, ми би побачили цілком нових людей — цікавих, сильних. (Грудень 2015)

New People

We need someone like a Vaclav Havel. Someone to take the lead. We shouldn't be acquiescing to the herd mentality. We have strong people. We have to give people the chance to take charge, speak out, choose. Then someone like a Havel might appear. I am convinced that were we to have free and fair elections, were we to have not an ersatz but a real parliament, new people would emerge — interesting ones, strong ones. (December 2015)

пра навуку паміраць

Я жыла ў краіне, дзе нас зь дзяцінства вучылі паміраць. Вучылі сьмерці. Нам казалі, што чалавек існуе, каб аддаць сябе, каб згарэць, каб ахвяраваць сабой. Вучылі любіць чалавека са стрэльбай. Калі б я вырасла ў іншай краіне, то я б не змагла прайсьці гэты шлях — зло бязьлітаснае, ад яго трэба мець прышчэпку. Але мы вырасьлі сярод катаў і ахвяраў. Хай нашы бацькі жылі ў страху і ня ўсё нам расказвалі, а часьцей нічога не расказвалі, але само паветра нашага жыцьця было атручана гэтым. Зло ўвесь час падглядала за намі. (Сьнежань 2015)

о науке умирать

Я жила в стране, где нас с детства учили умирать. Учили смерти. Нам говорили, что человек существует, чтобы отдать себя, чтобы сгореть, чтобы пожертвовать собой. Учили любить человека с ружьем. Если бы я выросла в другой стране, то я бы не смогла пройти этот путь — зло беспощадно, от него нужно иметь прививку. Но мы выросли среди палачей и жертв. Пусть наши родители жили в страхе и не все нам рассказывали, а чаще ничего не рассказывали, но сам воздух нашей жизни был отравлен этим. Зло все время подглядывало за нами. (Декабрь 2015)

про науку вмирати

Я жила в країні, де нас з дитинства вчили вмирати. Вчили смерті. Нам казали, що людина існує, щоб віддати себе, щоб згоріти, щоб пожертвувати собою. Вчили любити людину з рушницею. Якби я виросла в іншій країні, то не змогла би пройти цим шляхом — зло нещадне, від нього треба мати щеплення. Але ми виросли серед катів і жертв. Хай наші батьки жили в страхові і не все нам розповідали, а найчастіше нічого не розповідали, але саме повітря нашого життя було цим отруєне. Зло повсякчас підглядало за нами. (Грудень 2015)

Being Taught How to Die

I lived in a country where we were taught from childhood how to die. They taught us about death. They told us man exists in order to sacrifice himself, to burn, to become a martyr. They taught us to love a man with a gun. Had I been raised in another country, I would not have been able to to take this path. Evil is merciless, one needs to be immunized against it. We grew up amongst executioners and victims. Even though our parents lived in fear and told us little if anything, the air itself was permeated with terror. Evil tracked our every move. (December 2015)

пра прапушчаную гісторыю

Я зьбіраю штодзённасьць пачуцьцяў, думак, словаў. Зьбіраю жыцьцё свайго часу. Мяне цікавіць гісторыя душы. Побыт душы. Тое, што вялікая гісторыя звычайна прапускае, да чаго ставіцца з пагардай. Займаюся прапушчанай гісторыяй. (Сьнежань 2015)

о пропущенной истории

Я собираю повседневность чувств, мыслей, слов. Собираю жизнь своего времени. Меня интересует история души. Быт души. То, что большая история обычно пропускает, к чему она высокомерна. Занимаюсь пропущенной историей. (Декабрь 2015)

про пропущену історію

Я збираю повсякдення почуттів, думок, слів. Збираю життя свого часу. Мене цікавить історія душі. Побут душі. Те, що велика історія здебільшого пропускає, до чого ставиться з презирством. Займаюсь пропущеною історією. (Грудень 2015)

Skipped History

I am a gatherer of feelings, thoughts, and words as they appear on a daily basis; a gatherer of life as it is being lived in its time. I'm interested in the history of the soul, its daily journey. This is a subject which histories of greater scope tend to skip over, or treat with contempt. I focus my attention on skipped history. (December 2015)

пра літаратуру

Што такое літаратура сёньня? Хто адкажа на гэтае пытаньне? Мы жывём хутчэй, чым раней. Зьмест рве форму. Ломіць і зьмяняе яе. Усё выходзіць з сваіх берагоў: і музыка, і жывапіс, і ў дакумэнце слова вырываецца за межы дакумэнту. Няма межаў паміж фактам і выдумкай, адно перацякае ў другое. Нават сьведка не бесстаронні. Расказваючы, чалавек творыць, ён змагаецца з часам, як скульптар з мармурам. Ён — актор і творца. (Сьнежань 2015)

о литературе

Что такое литература сегодня? Кто ответит на этот вопрос? Мы живем быстрее, чем раньше. Содержание рвет форму. Ломает и меняет ее. Все выходит из своих берегов: и музыка, и живопись, и в документе слово вырывается за пределы документа. Нет границ между фактом и вымыслом, одно перетекает в другое. Даже свидетель не беспристрастен. Рассказывая, человек творит, он борется со временем, как скульптор с мрамором. Он — актер и творец. (Декабрь 2015)

про літературу

Що таке література сьогодні? Хто відповість на це питання? Ми живемо щвидше, ніж раніше. Зміст рве форму. Ламає й міняє її. Все виходить із берегів: і музика, й малярство, і в документі слово виривається за межі документа. Нема кордонів між фактом і вигадкою, одне перетікає в друге. Навіть свідки не безсторонні. Розповідаючи, людина творить, вона бореться з часом, як скульптор із мармуром. Вона — актор і творець. (Грудень 2015)

Literature

What is literature today? Who can answer that question? We are living at a faster pace today. Form is sundered by content; broken apart and changed by it. Boundaries are being pushed everywhere — in music, in art. Words are breaking free of the parameters of the written page. The line between fact and fiction is becoming ever more blurred, with one bleeding into the other. Even the eyewitness is not unbiased. In recounting an event, he or she is involved in an act of creation, struggling with time much as a sculptor chiseling marble. The eyewitness is an actor and a creator. (December 2015)

пра маленькага чалавека

Мяне цікавіць маленькі чалавек. Маленькі вялікі чалавек, так я б сказала, таму што пакуты яго павялічваюць. Ён сам у маіх кнігах распавядае сваю маленькую гісторыю, а разам са сваёй гісторыяй і вялікую. Што адбылося і адбываецца з намі, яшчэ не асэнсавана, трэба вымавіць. Для пачатку хаця б вымавіць. Мы гэтага баімся, пакуль ня ў стане даць рады свайму мінуламу. (Сьнежань 2015)

о маленьком человеке

Меня интересует маленький человек. Маленький большой человек, так я бы сказала, потому что страдания его увеличивают. Он сам в моих книгах рассказывает свою маленькую историю, а вместе со своей историей и большую. Что произошло и происходит с нами, еще не осмыслено, надо выговорить. Для начала хотя бы выговорить. Мы этого боимся, пока не в состоянии справиться со своим прошлым. (Декабрь 2015)

про маленьку людину

Мене цікавить маленька людина. Маленька велика людина, так би я сказала, тому що страждання її побільшують. Вона сама в моїх книжках розповідає свою маленьку історію, а разом із своєю історією і велику. Що відбулось і відбувається з нами, ще не усвідомлено, треба промовити. Для початку бодай промовити. Ми цього боїмося, негодні поки що впоратися з своїм минулим. (Грудень 2015)

The Little Man

I am interested in the little man — or should I say the little big man — because the little man is made great through his suffering. In my books, the little man tells his little story but, in so doing, also the bigger story. What has happened and continues to happen to each of us has still not been processed; it must first at least be articulated. But we are afraid to do this. We are not yet ready to come to terms with the past. (December 2015

пра словы бацьку

У кожнага з нас быў свой шлях да свабоды. Да Аўганістану я верыла ў сацыялізм з чалавечым тварам. Адтуль вярнулася свабоднай ад усіх ілюзій. «Прабач мне, бацька, — сказала я пры сустрэчы, — ты выхаваў мяне зь верай у камуністычныя ідэалы, але дастаткова адзін раз убачыць, як нядаўнія савецкія школьнікі, якіх вы з мамай вучыце (мае бацькі былі сельскія настаўнікі), на чужой зямлі забіваюць невядомых ім людзей, каб усе твае словы ператварыліся ў пыл. Мы — забойцы, тата, разумееш?!» Бацька заплакаў. (Лістапад 2015)

о словах отцу

У каждого из нас был свой путь к свободе. До Афганистана я верила в социализм с человеческим лицом. Оттуда вернулась свободной от всех иллюзий. «Прости меня, отец, — сказала я при встрече, — ты воспитал меня с верой в коммунистические идеалы, но достаточно один раз увидеть, как недавние советские школьники, которых вы с мамой учите (мои родители были сельские учителя), на чужой земле убивают неизвестных им людей, чтобы все твои слова превратились в прах. Мы — убийцы, папа, понимаешь?!» Отец заплакал. (Ноябрь 2015)

про слова батькові

У кожного з нас був свій шлях до волі. До Афганістану я вірила в соціалізм із людським обличчям. Звідти повернулася вільною від всіх ілюзій. «Прости мені, батьку, — сказала при зустрічі, — ти виховав мене з вірою в комуністичні ідеали, але досить один раз угледіти, як недавні радянські школярі, котрих ви з мамою вчите (мої батьки були сільські вчителі), на чужій землі вбивають незнайомих їм людей, щоб усі твої слова розпались на порох. Ми — вбивці, тату, розумієш?!» Батько заплакав. (Листопад 2015)

Talking to My Father

Each of us has trod our own path to freedom. Until Afghanistan, I was a believer in socialism with a human face. Yet I came back from there free of all illusions. “Forgive me, father,” I said upon meeting him again. “You raised me to have faith in communist ideals. Yet all your words turned to dust once I laid eyes on our soldiers there. Only recently, they could have been your pupils,” I explained. (My parents were both village school teachers). “Now these erstwhile soviet schoolboys are in a foreign land, killing people they know nothing of, turning all your words into dust. Dad, don’t you understand? We are murderers!” My father wept. (November 2015)

пра герояў рэвалюцыі

Пасьля жнівеньскага путчу 1991 году, калі Беларусь атрымала незалежнасьць, ужо вырасла некалькі пакаленьняў. У кожнага зь іх была свая рэвалюцыя, яны выходзілі на Плошчу, яны хацелі жыць у вольнай краіне, іх зьбівалі, адпраўлялі ў турмы, выганялі з інстытутаў, звальнялі з працы. Наша рэвалюцыя не перамагла, але героі рэвалюцыі ў нас ёсьць. (Сьнежань 2015)

о героях революции

После августовского путча 1991 года, когда Беларусь получила независимость, уже выросло несколько поколений. У каждого из них была своя революция. Они выходили на Площадь, они хотели жить в свободной стране. Их избивали, отправляли в тюрьмы, выгоняли из институтов, увольняли с работы. Наша революция не победила, но герои революции у нас есть. (Декабрь 2015)

про героїв революції

Після серпневого путчу 1991 року, коли Білорусь отримала незалежність, виросло вже кілька поколінь. У кожного з них була своя революція, вони виходили на Площу, вони хотіли жити у вільній країні, їх били, відправляли в тюрми, виганяли з інститутів, звільняли з праці. Наша революція не перемогла, але герої революції в нас є. (Грудень 2015)

Heroes of the Revolution

Several generations have already come of age since the August 1991 putsch which led to Belarus' independence. Each of them has lived through their own revolution. They went out into the streets, demanding the right to live in a free society. For this they were beaten, sent off to jail, expelled from school, or fired from their jobs. Our revolution did not succeed, but we have our heroes. (December 2015)

пра мэту мастацтва

Мэта мастацтва — назапашваць чалавека ў чалавеку. (Лістапад 2015)

о цели искусства

Цель искусства — накапливать человека в человеке. (Ноябрь 2015)

про мету мистецтва

Мета мистецтва — накопичувати людину в людині. (Листопад 2015)

The Purpose of Art

The purpose of art is to cultivate that which is human in the human being. (November 2015)

пра Нобэлеўскую прэмію

Імгненна вакол мяне ўтварылася непранікальная абстаноўка, улада пачала рабіць выгляд, што нічога такога не адбылося. Што Нобэлеўская прэмія — гэта такая самая прэмія, як і тыя, што дае Лукашэнка. Але рэакцыя самога народу — беларусаў, расейцаў — была выдатная. У дзень, калі абвясьцілі пра прэмію, яны выходзілі, цалавалі адзін аднаго. Кажуць, у горадзе раскупілі ўсё шампанскае, гэта было сьвята. І варта мне паказацца дзесьці, падыходзяць зусім незнаёмыя людзі, дзякуюць, плачуць, што вось і пра нас, беларусаў, цяпер даведаўся сьвет. Рэакцыя людзей проста цудоўная, і мне гэта вельмі дорага. Вядома, у нейкім сэнсе Нобэлеўская прэмія — гэта абарона. Я заўсёды казала тое, што думаю, але цяпер у нас вельмі дрэнныя часы. Гаварыць тое, што думаеш, дужа цяжка. І, вядома, ня ўсе могуць сказаць тое, што магу я. (Лістапад 2015)

о Нобелевской премии

Мгновенно вокруг меня образовалась непроницаемая обстановка, власть стала делать вид, что ничего такого не произошло. Что Нобелевская премия — это такая же премия, как и те, что дает Лукашенко. Но реакция самого народа — белорусов, россиян — была отличной. В день, когда объявили о премии, они выходили, целовали друг друга. Говорят, в городе раскупили все шампанское, это был праздник. И стоит мне показаться где-то, подходят совершенно незнакомые люди, благодарят, плачут, что вот и про нас, белорусов, сейчас узнал мир. Реакция людей просто потрясающая, и мне это очень дорого. Конечно, в каком-то смысле Нобелевская премия — это защита. Я всегда говорила то, что думаю, но сейчас у нас очень плохие времена. Говорить то, что думаешь, очень трудно. И, конечно, не все могут сказать то, что могу я. (Ноябрь 2015)

про Нобелівську премію

Вмить довкола мене утворилась непроникна атмосфера, влада почала вдавати, що нічого такого не відбулося. Що Нобелівська премія — це така сама премія, як і ті, що дає Лукашенко. Але реакція самого народу — білорусів, росіян — була чудова. В день, коли оголошено премію, вони виходили, цілувалися. Кажуть, у місті розкупили все шампанське, це було свято. І варто мені десь з'явитися, підходять геть незнайомі люди, дякують, плачуть, що от і про нас, білорусів, тепер довідався світ. Реакція людей просто надзвичайна, і мені вона дуже дорога. Звичайно, в якомусь сенсі Нобелівська премія — це захист. Я завжди говорила те, що думаю, але зараз у нас дуже лихі часи. Говорити те, що думаєш, дуже важко. І звичайно, не всі можуть сказати те, що можу я. (Листопад 2015)

The Nobel Prize

It's as though an impermeable wall was suddenly constructed all around me. The government did everything it could to feign indifference, to make it seem like the Nobel prize was just like any other award, one which Lukashenka might bestow. The reaction of the people themselves, on the other hand — Belarusians, Russians — was different. When my name was announced, they went out into the streets, kissed each other. I'm told all the champagne in the city was sold out. It became an occasion to celebrate. Nowadays, all I have to do is show up somewhere — and complete strangers approach, they start thanking me, crying, grateful that the world has finally become aware of us Belarusians. The people's reaction is totally awesome, and I treasure it; it's very dear for me. Obviously, in some sense, the Nobel prize is also a kind of armor. Although I've always been outspoken, it isn't the best of times right now, and speaking your mind is very difficult. Clearly, not everyone can say what I can. (November 2015)

пра ключыкі да шчасьця

У нас няма культуры шчасьця, у нас ёсьць культура пакутаў. Вельмі цяжка гаварыць пра моманты шчасьця. Пра першае імгненьне каханьня яшчэ могуць расказаць, а пасьля... Шчасьце — гэта доўгая дарога, палац, дзе шмат памяшканьняў, дзьвярэй, трэба шмат ключыкаў... Гэтага няма, і гэтага няма нават у літаратуры. Не магу сказаць, што кніга пра каханьне радасная. Гэта вельмі жорсткая кніга. (Красавік 2016)

о ключиках к счастью

У нас нет культуры счастья, у нас есть культура страданий. Очень сложно говорить с людьми о счастье. О первом мгновении любви еще могут рассказать, а потом... Счастье — это длинная дорога, дворец, где много помещений, дверей, нужно много ключиков... Этого нет, и этого нет даже в литературе. Не могу сказать, что книга о любви радостная. Это очень жесткая книга. (Апрель 2016)

про ключики до щастя

У нас нема культури щастя, у нас є культура страждань. Дуже важко говорити про хвилини щастя. Про першу мить кохання ще можуть розповісти, а потім… Щастя — це довга дорога, палац, де багато приміщень, дверей, треба багато ключиків… Цього нема, нема навіть в літературі. Не можу сказати, що книжка про любов радісна. Це дуже жорстка книжка. (Квітень 2016)

The Keys to Happiness

Ours is not a culture of happiness; it is a culture of suffering. So it's difficult to talk about happiness. People might still muster a few words about love's first bloom, but beyond that… Happiness is a long journey. It is a palace with many rooms and many doors, requiring many keys. And we do not have it, not even in our literature. I wouldn't say that the book about romantic love is a happy one; it is often in fact a brutal one. (April 2016)

пра мастацтва чужога гора

З пункту гледжаньня мастацтва аднолькава цікавыя і кат, і ахвяра. Ты абсалютна дакладна разумееш, што ёсьць нешта немаральнае ў разгляданьні чужога гора, чужога подзьвігу, але іншага спосабу расказаць пра гэта няма... І жанчына, якая плача і крычыць, як зьвер, калі ў яе 9-мэтровую кватэру ўцягваюць вялізную труну з сынам, яна сама пра сябе не раскажа... Гэта я мушу расказаць за яе. (Красавік 2016)

об искусстве чужого горя

С точки зрения искусства одинаково интересны и палач, и жертва. Ты абсолютно точно понимаешь, что есть что-то безнравственное в разглядывании чужого горя, чужого подвига. Но другого пути рассказать об этом нет... И эта женщина, которая плачет, кричит, как зверь, когда в ее 9-метровую квартиру втаскивают огромный гроб с сыном, она сама о себе не расскажет. Это я должна рассказать за нее. (Апрель 2016)

про мистецтво чужого горя

З погляду мистецтва однаково цікаві і кат, і жертва. Ти абсолютно точно розумієш, що є щось неподобне в спогляданні за чужим горем, чужим подвигом, але іншого шляху розповісти про це немає… І жінка, яка плаче й кричить, як звір, коли в її 9-метрову квартиру втягують величезну труну з сином, вона сама про себе не розкаже. Це я мушу розказати за неї. (Квітень 2016)

Capturing Another's Pain

From the artistic point of view, both executioner and victim are equally compelling. Of course there is something amoral about witnessing another person's grief, another's heroism. But there is no other way to tell it. The woman howling like an animal at the sight of her son's huge coffin as it is brought into her tiny 9-meter flat… This woman cannot tell her own story. I have to tell it for her. (April 2016)

пра шчасьце забыцца на зло

Гэта маё шчасьце, што я многія рэчы прапускаю міма сябе, асабліва зло, рэўнасьць. Для мяне гэтага не існуе. Для мяне ўсё цікава на ўзроўні інтэлектуальнай размовы. Нават зло. Калі нешта на цёмным, банальным узроўні, з маёй сьвядомасьці гэта зьнікае. (Красавік 2016)

о счастье забыть зло

Это мое счастье, что многие вещи я просто пропускала мимо, особенно злость, ревность. Для меня этого не существует. Для меня это интересно с интеллектуальной стороны. Даже зло. А если это на темном, банальном уровне, то из моего сознания это исчезает. (Апрель 2016)

про щастя забути зло

Це моє щастя, що я багато речей пропускаю повз себе, особливо зло, ревність. Для мене цього не існує. Мені все цікаво на рівні інтелектуальної бесіди. Навіть зло. Коли щось на темному, банальному рівні, з моєї свідомости воно щезає. (Квітень 2016)

Letting Go of Evil

Luckily, I can let go of a lot of things , especially evil, jealousy. They simply don't exist for me. Or if they do, I'm interested in them purely from an intellectual point of view. Even evil. When something is on a completely dark and banal level, it simply disappears from my consciousness. (April 2016)

пра трымценьне таямніцы

Калі я адчуваю, што гэта той чалавек, тая цаглінка, якой не хапае ў маёй кнізе, то я прыходжу да яго і пяць, і сем разоў. Гэта вельмі складаная праца. І для таго, каб з чалавека «дастаць» новае, вы павінны прыйсьці да яго перадусім цікавым чалавекам і не абыходзіцца банальнасьцю, якой нам звычайна дастаткова. І больш за тое — вы павінны разам зь ім прайсьці гэты шлях унутр сябе. Бо менавіта ў размове, пры гэтай «электрычнасьці», нараджаюцца нейкія здагадкі, словы счапляюцца, неяк, сэнсы счапляюцца. Так, вядома, я прафэсіянал, але прафэсіяналізм — гэта тое, пра што якраз падчас працы трэба забыцца. Гэта значыць, што вы павінны мець «трымценьне таямніцы», як сказана некім зь філёзафаў. Вы павінны да такой ступені вызваліцца, што і вам гэта невядома, да прыкладу, вайна ці каханьне. І разам з чалавекам спазнаваць, каб у яго зьявіўся і азарт, і кураж. (Красавік 2016)

о дрожании тайны

Если я чувствую, что это тот человек, тот кирпичик, которого не хватает в моей книге, то я прихожу к нему и пять, и семь раз. Это очень сложная работа. И для того, чтобы из человека «достать» новое, вы должны прийти к нему прежде всего интересным человеком и не обходиться банальностью, которой нам обычно хватает. И более того — вы должны вместе с ним пройти этот путь внутрь себя. Потому что именно в разговоре, при этом «электричестве», рождаются какие-то догадки, слова сцепляются как-то, смыслы сцепляются. Да, конечно, я профессионал, но профессионализм — это то, что как раз во время работы надо забыть. Это значит, что вы должны иметь «дрожание тайны», как сказано кем-то из философов. Вы должны освободиться до такой степени, что и вам это неизвестно, к примеру, война или любовь. И вместе с человеком узнавать, чтобы у него появился и кураж, и азарт. (Апрель 2016)

про трепет тайни

Якщо я відчуваю, що це та людина, та цеглинка, якої бракує в моїй книжці, я приходжу до неї й п'ять, і сім разів. Це дуже складна робота. І для того, щоб із людини «видобути» нове, ви мусите прийти до неї передовсім цікавою людиною і не обмежуватись банальністю, якою ми зазвичай удовольняємось. Ба більше — ви маєте разом із нею пройти цей шлях всередину себе. Адже саме в розмові, при цій «електриці» з'являються якісь припущення, якісь слова, смисл зчіплюється. Так, звичайно, я професіонал, але професіоналізм — це те, що якраз під час роботи треба забути. Це значить, що ви мусите мати «трепет тайни», як сказано кимось із філософів. Ви мусите настільки звільнитися, ніби й вам це невідомо, наприклад, війна чи любов. І разом з людиною пізнавати, щоб у неї з'явились і азарт, і кураж. (Квітень 2016)

The Murmur of Mystery

When I get a sense that a particular person might in fact become an integral part of my book, the "brick" that has heretofore been missing, I may go back to that person five or seven times. It's a very complicated process. In order to retrieve something new from your interlocutor, you yourself have to be interesting to that person. You have to avoid the banalities that normal conversation usually makes allowances for. Moreover, together you must make the required journey within yourself. For it is while you are conversing, while that electrical current is pulsating back and forth between the two of you, that insights are made, the precise word is found, things start to cohere. Yes, of course, I'm a professional — but it is precisely my "professionalism" that I have to shed while I am at work. Some philosopher referred to it as "the murmur of mystery." You have to empty yourself to such a degree that you yourself are unsure of what is unfolding. Is it war, for example? Is it love? You must discover this together with your subject — in such a way that his or her passion, his or her courage is ignited. (April 2016)

пра моладзь

Як іх Платонаў называў — гэта сьвежы час. Гэта людзі, якія аказаліся на 40–50 гадоў маладзейшымі за цябе, — цалкам іншыя. Цалкам сярод іншай тэхнікі, машын, адзеньня. І, вядома, у іх абсалютна іншыя каштоўнасьці, як ніколі — абсалютна поўны разрыў з савецкімі каштоўнасьцямі, у якіх мы выраслі. І нават з тымі каштоўнасьцямі нацыянальнымі, да якіх мы не прыйшлі. Усё гэта дзесьці раскідана, і яны ня ў стане ўсё гэта схапіць. І яны занятыя проста жыцьцём, большасьць зь іх — гэта культ прыватнага жыцьця. (Красавік 2016)

о молодежи

Как их Платонов называл — это свежее время. Это люди, которые оказались на 40–50 лет младше тебя, — совершенно другие. Совершенно среди другой техники, машин, одежды. И, конечно, у них совершенно свои ценности, как никогда — абсолютно полный разрыв с советскими ценностями, в которых мы выросли. И даже с теми ценностями национальными, к которым мы не пришли. Все это где-то разбросано, и они не в состоянии все это схватить. И они заняты просто жизнью, большинство из них — это культ частной жизни. (Апрель 2016)

про молодь

Як їх Платонов називав — це свіжий час. Це люди, які виявились на 40–50 років молодші за тебе — зовсім інакші. Цілком серед іншої техніки, машин, одягу. І, звичайно, в них абсолютно інші цінності, як ніколи — повний розрив із радянськими цінностями, в яких ми виросли. І навіть із тими цінностями національними, до яких ми не прийшли. Все це десь розкидано, і вони не в змозі все це охопити. І вони просто займаються життям, більшість із них — це культ приватного життя. (Квітень 2016)

Youth

Platonov referred to youth as a fresh time. These people who are some forty or fifty years your junior are utterly different. In the technology they use, the cars they drive, the clothes they wear. And of course, they have completely different values. More than ever before, today’s youth is completely divorced from the soviet values that we grew up with, and even from the national values that we were never successful in achieving. All of those are scattered about somewhere, not within their grasp. Young people today, or at least most of them, are obsessed strictly with their own private affairs. It’s the cult of private life. (April 2016)

пра бессэнсоўнасьць пакутаў

Чаму нашы пакуты не канвэртуюцца ў свабоду, я ня ведаю. Але мне падаецца, што пакуты курчаць чалавека, пакуты затрымліваюць чалавека, пакуты ламаюць чалавека, пакуты зьмяншаюць чалавека. І ў той вялікай спрэчцы расейскай літаратуры, калі Шаламаў з Салжаніцыным спрачаліся — Салжаніцын лічыў, што пакуты, лягер узвышаюць чалавека, а Шаламаў казаў, што лягер разбэшчвае і ка́та, і ахвяру. Для мяне вельмі важныя эпіграфы да кнігі «Час second-hand», дзе гаворыцца, што ахвяра і кат — яны зьліваюцца ў сваім падзеньні. (Красавік 2016)

о бессмысленности страданий

Почему наши страдания не конвертируются в свободу, я не знаю. Но мне кажется, что страдания корежат человека, страдания задерживают человека, страдания ломают человека, страдания уменьшают человека. И в том великом споре русской литературы, когда Шаламов с Солженицыным спорили — Солженицын считал, что страдания, лагерь человека возвышают, а Шаламов говорил, что лагерь развращает и палача, и жертву. Для меня очень важны эпиграфы к книге «Время second-hand», где говорится, что жертва и палач — они сливаются в своем падении. (Апрель 2016)

про безглуздість страждань

Чому наші страждання не конвертуються у свободу, я не знаю. Але мені здається, що страждання деформують людину, страждання затримують людину, страждання ламають людину, страждання применшують людину. І в тій великій суперечці російської літератури, коли Шаламов з Солженіциним сперечались — Солженіцин вважав, що страждання, табір підносять людину, а Шаламов казав, що табір розбещує і ката, і жертву. Для мене дуже важливі епіграфи до книжки «Час second-hand», де мовиться, що жертва і кат — вони зливаються в своєму падінні. (Квітень 2016)

The Senselessness of Suffering

Why our suffering has never morphed into freedom, I don’t know. My guess, however, is that suffering cripples man; it stymies, breaks and reduces him. In that great debate in Russian literature between Shalamov and Solzhenitsyn, Solzhenitsyn maintained that suffering, the camps, exalt man, while Shalamov argued that the camps corrupt not only the executioner but also the victim. The epigraphs in “Secondhand Time” are very important for me; one of them notes that executioner and victim are merged in abjection. (April 2016)

пра вяртаньне дадому

Я хацела жыць дома. Мае бацькі памерлі безь мяне, гэта ўсё вельмі сумна. Гэта вельмі сумна — жыць не на радзіме. Такое маё ўспрыманьне. Эўрапейцы да гэтага крыху інакш ставяцца, яны жывуць у больш агульным сьвеце. Але я пішу пра гэты сьвет, і мне трэба гэта чуць, ня толькі ў інтэрнэце чытаць. Таму я сюды вярнулася, і я радасна слухаю, сустракаюся з гэтымі людзьмі. Гэта мой сьвет, гэта мая зямля. Мой галоўны чытач тут. (Красавік 2016)

о возвращении домой

Я хотела жить дома. Мои родители умерли без меня, это все очень печально. Это очень грустно — жить не на родине. Таково мое восприятие. Европейцы к этому немного иначе относятся, они живут в более общем мире. Но я пишу об этом мире, и мне надо это слышать, не только в интернете читать. Поэтому я сюда вернулась, и я радостно слушаю, встречаюсь с этими людьми. Это мой мир, это моя земля. Мой главный читатель здесь. (Апрель 2016)

про повернення додому

Я хотіла жити вдома. Мої батьки померли без мене, це все дуже сумно. Це дуже сумно — жити не на батьківщині. Таке моє сприйняття. Європейці до цього трохи інакше ставляться, вони живуть у більш спільному світі. Але я пишу про цей світ, і мені треба це чути, не тільки в інтернеті читати. Тому я сюди повернулась, і радісно слухаю, зустрічаюся з цими людьми. Це мій світ, це моя земля. Мій головний читач тут. (Квітень 2016)

Coming Home

I always wanted to live in my own country. My parents died without me, which is very sad. It is sad to have to live away from one's homeland. At least that's my experience. Europeans look at this a bit differently; they are at home in a broader world. But I write about my people and, in order to do so, I personally have to hear them speaking; it is not enough for me to read about them on the internet. That's why I returned home. It is with great joy that I meet and listen to the people. This is my world, this is my land. My main reader is here. (April 2016)

пра пацыфізм і Гандзі

Гэта здорава — Майдан, але мне бліжэйшыя Гандзі, пацыфізм. Ці магла б я заклікаць людзей на Плошчу? Сама б я змагла пайсьці, а паклікаць дзяцей — ня ведаю. Для мяне гэта вялікае пытаньне. (Красавік 2016)

о пацифизме и Ганди

Это здорово — Майдан, но мне ближе Ганди, пацифизм. Могла бы я призывать людей на Площадь? Сама бы я смогла пойти, а позвать детей — не знаю. Для меня это большой вопрос. (Апрель 2016)

про пацифізм і Ганді

Це чудово — Майдан, але мені ближчий Ганді, пацифізм. Чи могла б я закликати людей на Площу? Сама б змогла піти, а покликати дітей — не знаю. Для мене це велике питання. (Квітень 2016)

Pacifism and Gandhi

The Majdan was great, but closer to my heart are… Gandhi, pacifism. Would I have been capable of beckoning people to come out into the streets? I could see myself going, but could I ask children to follow? That I don't know. That is a big question. (April 2016)

пра каханьне як суцяшэньне ад Бога

Што такое каханьне для мяне? Тое, што і для ўсіх. Гэта такое суцяшэньне ад Бога, каб ня страшна было паміраць. (Красавік 2016)

о любви как утешении от Бога

Что такое любовь для меня? То же, что и для всех. Это такое утешение от Бога, чтобы не страшно было умирать. (Апрель 2016)

про любов як потіху від Бога

Що таке любов для мене? Те саме, що й для всіх. Це така потіха від Бога, аби не страшно було вмирати. (Квітень 2016)

Love as God's Consolation

What is love for me? Same as for everybody else. A kind of consolation God grants us to mitigate our fear of death. (April 2016)

пра жыцьцё, якое адно-адзінае

Вядома, трэба абавязкова пастарацца быць шчасьлівым. Жыцьцё адно-адзінае. Ёсьць шмат радасьцяў нават у гэтых абставінах. У нашы смутныя часы важна захаваць у сабе чалавека. Не сагнуцца. Будуць новыя часы, і ім патрэбныя будуць новыя людзі. (Красавік 2016)

о жизни, которая одна-единственная

Конечно, надо обязательно постараться быть счастливым. Жизнь одна-единственная. Есть много радостей даже в этих обстоятельствах. В наши смутные времена важно сохранить в себе человека. Не согнуться. Будут новые времена, и им нужны будут новые люди. (Апрель 2016)

про життя, котре одне-єдине

Звичайно, треба неодмінно постаратися бути щасливим. Життя одне-єдине. Є багато втіх навіть за цих обставин. В наші темні часи важливо зберегти в собі людину. Не зігнутись. Будуть нові часи, і вони потребуватимуть нових людей. (Квітень 2016)

This One and Only Life

Of course we must all strive to be happy — because we have but one and only one life to live. There is much joy to be found even with things as they now are. In our troubled times, it is vital that we preserve our humanity. We mustn't acquiesce. A new day will dawn, and a new sort of people will have to be there to greet it. (April 2016)

пра людзей на Плошчы

На Плошчу выходзіць нейкая частка людзей, але не выходзіць народ. Вось чаму Майдан ва Ўкраіне адбыўся? Таму што выйшаў народ, увесь Кіеў, Украіна ўся. І ўлада адступіла. У нас гэта не адбываецца, пакуль няма гэтай самасьвядомасьці. Будзем чакаць і працаваць на гэта. (Красавік 2017)

о людях на Площади

На Площадь выходит какая-то часть людей, но не выходит народ. Вот почему первый Майдан в Украине состоялся? Потому что вышел весь народ, весь Киев, Украина вся. У нас этого не происходит, пока нет такого самосознания. Будем ждать и работать на это. (Апрель 2017)

про людей на Площі

На Площу виходить якась частина людей, але не виходить народ. От чому перший Майдан в Україні відбувся? Тому що вийшов весь народ, весь Київ, ціла Україна. У нас цього не відбувається, нема поки що такої самосвідомости. Будемо чекати й працювати на це. (Квітень 2017)

People in the Square

Some people engage in street protests, but the nation as a whole does not. Why was the Majdan in Ukraine possible? Because the entire nation came out, all of Kiev, all of Ukraine. And so the government retreated. This does not happen here, as long as there is no national consciousness. We have to wait and work on this. (April 2017)

пра помнік у Курапатах

Што такое помнік у Курапатах? Гэта ня проста паставіць кавалак каменя. Гэта значыць, грамадзтва павінна правесьці агромністую працу. Улада павінна прызнаць, чым былі сталінскія гады. Людзі павінны гаварыць пра гэта, настаўнікі, навукоўцы, гэта павінен быць парадак дня. Але такая праца ня робіцца. Мы пад ценем магутнай Расеі, ня можам вырвацца. А там — помнікі Сталіну растуць і музэі, Івану Жахліваму помнікі ставяць. Гэта вельмі наіўна ўяўляць, што, паставіўшы ў Курапатах камень, мы зробім тую працу, якую, напрыклад, немцы зрабілі. Хай праз сорак гадоў — але зрабілі. (Жнівень 2017)

про памятник в Куропатах

Что такое памятник в Куропатах? Это не просто поставить кусок камня. Это значит, что общество должно проделать огромную работу. Власть должна признать, чем были сталинские годы. Люди должны говорить об этом, учителя, учёные, это должна быть повестка дня. Но такая работа не делается. Мы под тенью мощной России, не можем вырваться. А там — памятники Сталину растут и музеи, Ивану Грозному памятники ставят. Это очень наивно представлять, что, поставив в Куропатах камень, мы сделаем ту работу, которую, например, немцы сделали. Пусть через сорок лет — но сделали. (Август 2017)

про пам’ятник у Курапатах

Що таке пам’ятник у Курапатах? Це не просто поставити кавалок каменю. Це означає, що суспільство мусить проробити величезну роботу. Влада повинна визнати, чим були сталінські роки. Люди мають говорити про це, вчителі, вчені, це має бути на порядку денному. Але такої роботи не робиться. Ми в затінку потужної Росії, не можемо вирватися. А там — пам’ятники Сталіну ростуть і музеї, Іванові Грозному пам’ятники ставлять. Це дуже наївно, уявляти, наче поставивши в Курапатах камінь, ми зробимо ту роботу, яку, наприклад, німці зробили. Хай через сорок років — але зробили. (Серпень 2017)

Memorial at Kurapaty

What do we mean when we speak about a memorial at Kurapaty? It's not just a matter of installing a slab of stone. What it does mean is that society has a great deal of work to do. The government must acknowledge what the Stalin years in fact were. People need to talk about it — teachers, researchers. This has to be the order of the day. But such work isn't being done. We are in the shadow of a mighty Russia, and are unable to emerge from it. Meanwhile, there, monuments and museums dedicated to Stalin are going up, monuments to Ivan the Terrible. It's very naïve to imagine that if we erect a stone at Kurapaty, we will have done the work that, say, the Germans have done. It may have taken them forty years, but they've done it. (August 2017)

пра характар

Каб чагосьці дасягнуць, трэба мець моцны характар, бо ў жыцьці шмат спакусаў, расчараваньня, шмат матэрыяльных думак. Гэта ўсё рэчы, якія могуць лёгка зьмяць чалавека, зьбіць яго з дарогі, ня даць яму рэалізавацца на поўную сілу, стаць роўным самому сабе. (Жнівень 2017)

про характер

Чтобы чего-то достичь, нужно иметь сильный характер, потому что в жизни много соблазнов, разочарования, много материальных мыслей. Это всё вещи, которые могут легко смять человека, сбить его с пути, не позволить ему реализоваться на полную силу, стать равным самому себе. (Август 2017)

про характер

Щоб чогось досягти, треба мати сильний характер, бо в житті багато спокус, розчарувань, багато матеріальних думок. Це все речі, які легко можуть зім'яти людину, збити її зі шляху, не дати їй сповна реалізуватися, дорівнятись до себе (Серпень 2017)

Character

To achieve anything, one needs to be in possession of a strong character. Life is full of temptations, disappointments, material considerations. These are all things which can undercut a person, divert him from the path, prevent him from realizing his full strength, rising to his full potential. (August 2017)

пра хібную ідэю

Улада дзеля ўлады — гэта не ідэя, на якой можа трымацца дзяржава. Прынамсі, ня тая, на якой яна можа трымацца доўга. (Жнівень 2018)

о фальшивой идее

Власть ради власти — это не идея, на которой может держаться государство. Во всяком случае, не та, на которой она может держаться долго. (Август 2018)

про фальшиву ідею

Влада задля влади — це не є ідея, на якій може триматися держава. В кожному разі, не та, на якій вона може триматися довго. (Серпень 2018)

A False Idea

Government for the sake of government — is not a principle upon which a state can stand, at least not in the long term. (August 2018)

пра Беларускую Народную Рэспубліку

Сталін разумеў, што без нацыянальнай ідэі і мовы няма народу, таму зьнішчалася ў першую чаргу інтэлігенцыя. Але гэтыя людзі на балоце выстаялі, выжылі. Ніколі не памірала народная душа. Здымак першага Ўсебеларускага зьезду паказвае нам твары свабодных людзей. Праз 100 гадоў мы ведаем, што БНР была і мы адтуль. (Сакавік 2018)

о Белорусской Народной Республике

Сталин понимал, что без национальной идеи и языка нет народа, поэтому уничтожалась в первую очередь интеллигенция. Но эти люди на болоте выстояли, выжили. Никогда не умирает народная душа. Фотография первого Всебелорусского съезда показывает нам лица свободных людей. Через 100 лет мы знаем, что БНР была и мы оттуда. (Март 2018)

про Білоруську Народну Республіку

Сталін розумів, що без національної ідеї й мови нема народу, тому нищено було насамперед інтеліґенцію. Але ці люди на болоті вистояли, вижили. Ніколи не вмирає народна душа. Світлина першого Всебілоруського з'їзду показує нам обличчя вільних людей. Через 100 років ми знаємо, що БНР була і ми звідти. (Березень 2018)

The Belarusian National Republic

Stalin understood that without national consciousness and language there could be no nation. Hence, the first to be destroyed was the intelligentsia. But these “people of the mud lands” nevertheless endured and survived. Their national spirit was never extinguished. The faces in a photograph from the first all-Belarusian congress are those belonging to a free people. One hundred years later, we know that the BNR existed, and that from it we emerged. (Marth 2018)

пра самага любімага чалавека

Найлепшы летні ўспамін зь дзяцінства — паездка да бабулі ва Ўкраіну. Я вельмі любіла бабулю. Гэта быў самы любімы мой чалавек на зямлі. І гэтая маленькая рака цякла адразу за домам, лес і гэты пах украінскага пылу, дзівосная чарэшня, якой я нідзе больш не сустракала, валы, якія ішлі, і гэты пах, калі малацілі збожжа... Дзіцячыя такія ўспаміны праз пахі. (Жнівень 2018)

о самом любимом человеке

Самое лучшее воспоминание детства — поездка к бабушке в Украину. Я очень любила бабушку. Это был самый любимый мой человек на земле. И эта маленькая река протекала сразу за домом, лес, и этот запах украинской пыли, чудная черешня, какой я больше нигде не встречала, бредущие волы, и этот запах, когда молотили зерно… Детские такие воспоминания через запахи. (Август 2018)

про найулюбленішу людину

Найкращий спогад дитинства — поїздка до бабусі в Україну. Я дуже любила бабусю. Це була найкоханіша моя людина на землі. І ця маленька річечка протікала зразу за домом, ліс і цей запах української куряви, дивовижні черешні, яких я більше ніде не зустрічала, воли бредуть, і цей запах, коли молотять збіжжя… Дитячі такі спогади через запахи. (Серпень 2018)

The Person I Loved Most

My most cherished childhood memory is about visiting my grandmother in Ukraine. She was my favorite person in the world, and I loved her very much. Directly behind her house ran a small stream. The smells of the forest, and the Ukrainian dust. A wonderful kind of cherry I encountered nowhere else. The oxen lumbering along. And the aroma of freshly ground grain. Childhood memories all revolving around scent. (August 2018)

Сьвятлана Алексіевіч

Нарадзілася 31 траўня 1948 году ў Івана-Франкоўску ва Ўкраіне, маці — украінка, бацька — беларус. У 1950 сям’я пераехала ў Беларусь. Скончыла Капаткевіцкую сярэднюю школу ў Петрыкаўскім раёне Гомельскай вобласьці, а ў 1972 — факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўнівэрсытэту. Працавала ў раённых газэтах у Нароўлі і ў Бярозе, у «Сельской газете», часопісе «Нёман». Член Саюзу пісьменьнікаў СССР (1983). Сябра Беларускага ПЭН-цэнтру (1989).

Аўтар кніг «У вайны не жаночае аблічча», «Апошнія сьведкі» , «Цынкавыя хлопчыкі», «Зачараваныя сьмерцю», «Чарнобыльская малітва», «Час second-hand (Канец чырвонага чалавека)».

У 2015 Сьвятлане Алексіевіч прысуджаная Нобэлеўская прэмія ў галіне літаратуры — за «яе паліфанічныя творы — помнік пакут і адвагі нашага часу».

Summary

In 2015, the Swedish Academy honored Sviatlana Alexievich with the Nobel Prize in Literature, distinguishing the Belarusian author "for her polyphonic writing, a monument to suffering and courage in our time."

In current day Belarus, Alexievich's books remain unpublished by state presses, and are absent from recommended reading lists of schools and universities.

An outspoken critic of the Lukashenka government, Alexievich is persona non grata on Belarusian state radio and tv. Since the early 1990s, Sviatlana Alexievich has been a frequent guest of RFE/RL. She has been the subject of interviews and reports, and has participated in numerous discussions and on-line conferences.

This book is a selection of direct oral quotes as uttered on the air by Sviatlana Alexievich during twenty years of appearances on Radio Liberty.

Зьмест

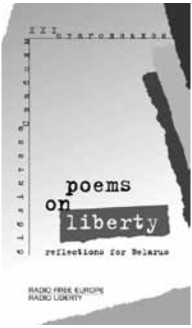
«Бібліятэка Свабоды. XXI стагодзьдзе» — кніжны праект Беларускай службы Радыё Свабода. Чытайце ў інтэрнэце: **www.svaboda.org**

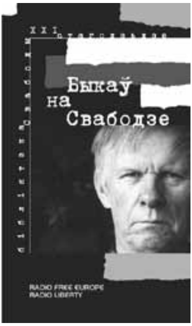

Верш на Свабоду.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2002. — 464 с.

Дарога праз Курапаты.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2002. — 464 с.: іл.

Poems on Liberty: Reflections for Belarus.
Пераклады Веры Рыч.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2004. — 312 с.

Быкаў на Свабодзе.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2004. — 536 с.: іл.

Быкаў на Свабодзе.
Збор выступаў клясыка беларускай літаратуры ў этэры Радыё Свабода. Аўдыёдыск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2004.

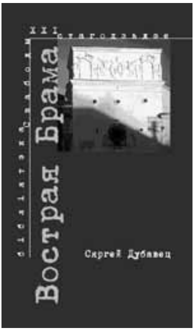

Дуліна ад Барадуліна.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2004. — 254 с.: іл.

Аляксандар Лукашук.
Прыгоды АРА ў Беларусі.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2005. — 500 с.: іл.

Быкаў на Свабодзе.
2-е выд., дапоўненае.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2005. — 662 с.: іл.

Сяргей Дубавец.
Вострая Брама.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2005. — 520 с.

Вячаслаў Ракіцкі.
Беларуская Атлянтыда.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2006. — 504 с.: іл.

Плошча, 19.03—25.03.2006.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2006. — 400 с.: іл.

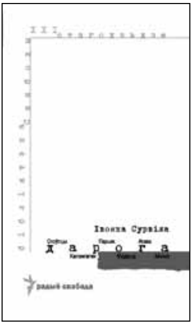

Вінцэсь Мудроў.
Альбом сямейны.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2007. — 232 с.: іл.

Начная чытанка.
50 аўтараў з этэру
Радыё Свабода.
Мультымэдыйны дыск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2007.

Уладзімер Арлоў.
Імёны Свабоды.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2007. — 576 с.: іл.

Івонка Сурвіла.
Дарога. Стоўпцы – Капэнгаген – Парыж – Мадрыд – Атава – Менск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2008. — 144 с.: іл.

Пётра Садоўскі.
Мой шыбалет.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2008. — 426 с.: іл.

Начная чытанка 2.
50 аўтараў з этэру
Радыё Свабода.
Мультымэдыйны дыск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2009.

Адзін дзень палітвязьня.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2009. — 364 с.: іл.

Юры Дракахруст.
Акцэнты Свабоды.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2009. — 430 с.: іл.

Сяргей Дубавец.
Як? Азбука паводзінаў.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2009. — 252 с.: іл.

Міхась Скобла.
Вольная студыя.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2009. — 554 с.: іл.

Барды Свабоды.
Зборнік гутарак і песень 50 удзельнікаў аднайменнай перадачы Радыё Свабода. Мультымэдыйны DVD-дыск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2010.

Васіль Быкаў. Доўгая дарога дадому.
Чытае аўтар. Мультымэдыйны дыск.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2010.

Вячаслаў Ракіцкі.
Беларуская Атлянтыда. Кніга другая.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2010. — 352 с.: іл.

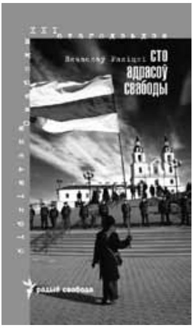

Сто бардаў Свабоды. Зборнік гутарак і песень 100 удзельнікаў перадачы «Барды Свабоды». Мультымэдыйны DVD-дыск. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011.

Галіна Руднік.
Птушкі пералётныя. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011. — 192 с.: іл.

Галасы Салідарнасьці. Міжнародная падтрымка беларускай дэмакратыі. Мультымэдыйны DVD-дыск. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011.

Вячаслаў Ракіцкі.
Сто адрасоў Свабоды. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011. — 330 с.

Саўка ды Грышка. Год першы. Калекцыя 50 песьняў – падзеі году ў сатырычным дуэце Лявона Вольскага з самім сабой на Радыё Свабода. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011.

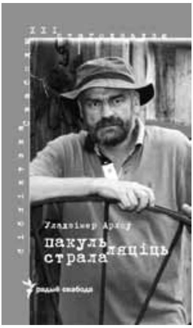

Альгерд Бахарэвіч.
Малая мэдычная энцыкляпэдыя Бахарэвіча. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011. — 320 с.: іл.

Аляксандар Лукашук.
Сьлед матылька. Освальд у Менску.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011. — 390 с.: іл.

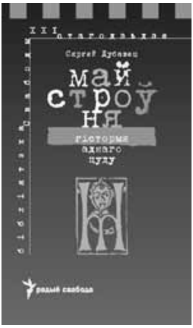

Адзін дзень палітвязьня. 2009—2011.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2011. — 328 с.: іл.

Уладзімер Арлоў.
Пакуль ляціць страла.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012. — 400 с.: іл.

Уладзімер Арлоў.
Імёны Свабоды.
Аўдыёкніга.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012.

Сяргей Дубавец.
Майстроўня. Гісторыя аднаго цуду.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012. — 464 с.: іл.

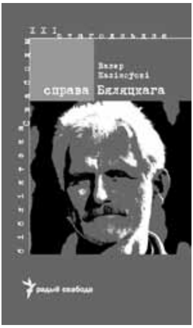

Слоўнік свабоды.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012. — 516 с.

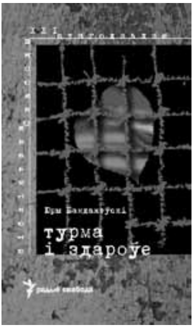

Саўка ды Грышка. Сто песень. 2010-2012.
Поўны збор запісаў сатырычнага дуэту Лявона Вольскага з самім сабой на Радыё Свабода. Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012

Альгерд Бахарэвіч.
Гамбурскі рахунак Бахарэвіча.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012. — 428 с.: іл.

Валер Каліноўскі.
Справа Бяляцкага.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2012. — 364 с.: іл.

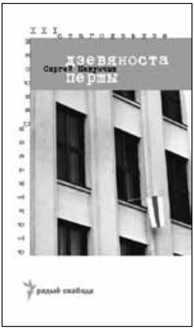

Юры Бандажэўскі.
Турма і здароўе.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2013. — 250 с.: іл.

Алег Грузьдзіловіч.
Хто ўзарваў менскае мэтро?
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2013. — 354 с.: іл.

Юрась Бушлякоў.
Жывая мова.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2013. — 294 с.: іл.

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста першы.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2013. — 536 с.: іл.

Анатоль Лябедзька.
108 дзён і начэй у засьценках КДБ.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2013. — 434 с.: іл.

Валянцін Жданко.
Лісты на Свабоду.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 428 с.

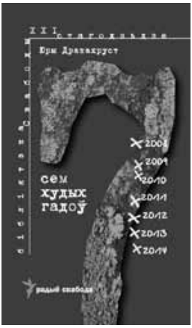

Альгерд Бахарэвіч.
Каляндар Бахарэвіча.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 464 с.: іл.

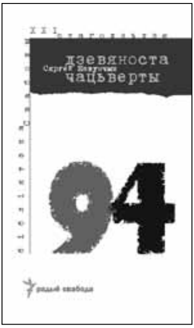

Лісты пра Свабоду.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 314 с.

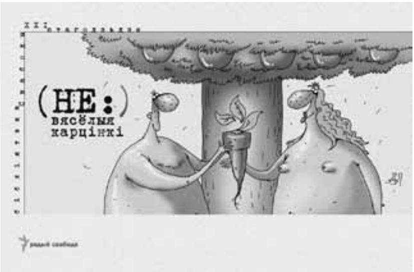

Жыцьцё пасьля раку.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 220 с.

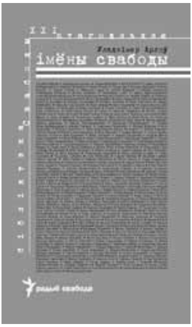

Юры Дракахруст.
Сем худых гадоў.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 406 с.

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста чацьверты.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2015. — 350 с.: іл.

(НЕ :)
вясёлыя карцінкі.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2014. — 64 с.: іл.

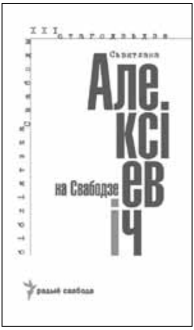

Уладзімер Арлоў.
Імёны Свабоды.
3-е выд., дап.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2015.
668 с.: іл.

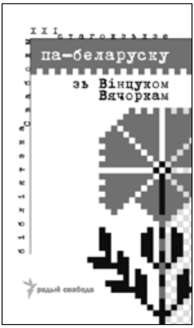

Сяргей Абламейка.
Мой Картаген.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2015. — 316 с.: іл.

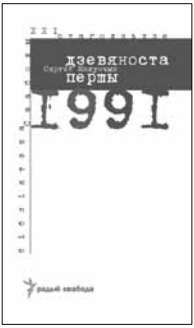

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста пяты.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2015. — 324 с.: іл.

Сьвятлана Алексіевіч на Свабодзе.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2015. — 722 с.: іл.

Вінцук Вячорка.
Па-беларуску зь Вінцуком Вячоркам.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2016. — 364 с.: іл.

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста першы.
2-е выд., дап.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2016. — 544 с.: іл.

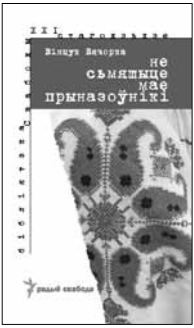

Светлана Алексиевич на Свабодзе.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2016. — 744 с.: іл.

Зьміцер Бартосік.
Быў у пана верабейка гаварушчы...
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2016. — 326 с.: іл.

100 словаў.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2017. — 346 с.: іл.

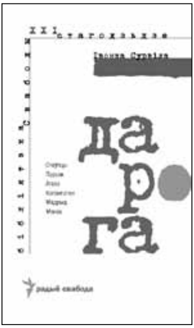

Вінцук Вячорка.
Не сьмяшыце мае прыназоўнікі.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2017. — 316 с.: іл.

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста другі.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2017. — 388 с.: іл.

Міхась Скобла.
Высьпятак ад Скарыны.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2017. — 500 с.: іл.

Івонка Сурвіла.
Дарога.
2-е выд., дап.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 174 с.: іл.

Сяргей Шупа.
Падарожжа ў БНР.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 282 с. + 56 с. укл.: іл.

Сяргей Абламейка.
Нечаканы Скарына.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 328 с.: іл.

Алена Струвэ.
Турма, жанчына і мужчына.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 434 с.

Сяргей Навумчык.
Дзевяноста трэці.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 536 с.: іл.

Зьміцер Бартосік.
Клініка кітайскага дантыста.
Радыё Свабодная Эўропа/Радыё Свабода, 2018. — 284 с.: +24 с. іл.